Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 1. ZAGREB, SIJEČANJ 1930. GODIŠTE LVI.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRU

UREDILI: Dr. EDO LOVRIĆ, KR. SVE
Dr. IVO POLITEO

Dr. Slavko Pavičić
odvjetnik Zagreb
Palmotićeva ul. 26

Samo dva ... bar ...

O modernim ... **skom vj** ... udski pripravni ... 13

Revizija statuta ... **medjunarodne pravde,** Novakov ... ogdan dr., Pariz . . . 17

Socijologija i bijologija, Smodić F. E. dr., Zagreb . 21

Prijedlog za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930., Fischer Alfred dr., Osijek . . . 27

Oporezivanje zakutnih pisara, Lunaček Valdemar dr., tajnik komore za trgovinu, obrt i industriju u Zagrebu 31

Ocjene i prikazi:

Tomašić Dinko dr.: Kriminalni pobačaj sa gledišta socijologije i kriminalne politike, priopćio Werk Hugo dr., odvjetnik u Zagrebu. 32

Pravosudje:

a) Gradjansko 34
b) Kazneno 38
c) Trgovačko mjenbeno 41

Literatura: 43

Svaštice: 45

Ovome broju priloženi su

uplatni listovi

poštanske štedionice

Molimo članove i pretplatnike, da se izvole s njima poslužiti za obnovu pretplate, odnosno članarine

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

SIJEČANJ Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1930

GOD. LVI. Dr. Ivo Politeo, odvjetnik. BROJ 1.

Samo dva originarna tipa demokracije

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor u Zagrebu.

Na početku ove godine[1] dva su mi dogodjaja svraćala pozornost na sebe. Prvi je bio: uvedenje novoga sustava izravnih poreza — bez dohodarine! A drugi je bio: uvedenje preparatornoga stanja Previšnjim aktom od 6. siječnja 1929. Naročito uzroci i eventualni ciljevi toga stanja. Prvi predmet je od općega interesa sa financijalno-znanstvenoga gledišta. Tim više što je Jugoslavija imala prije pet različitih poreznih sustava. Nadalje, što ispušta modernu, elastičnu dohodarinu, koja se je svagdje pokazala kao najbolje tehničko i etičko nadopunidbeno sredstvo. To jest, u jednu ruku kao korektura ukočenoga sustava prihodnih poreza; a u drugu ruku kao najpodesnije sredstvo za ostvarenje etičkoga zahtjeva jednakoga odnosno pravednoga oporezovanja. Nu pošto je medjutim gosp. dr. Valdemar Lunaček podvrgao cijeli sustav ocjeni, te ga ujedno jače osvijetlio uporedbom sa čehoslovačkim sustavom izravnih poreza, držao sam, da bi bilo suvišno dalje se — post festum — baviti tim predmetom, kada je već isti ocjenjivač naglasio, da bez progresivne dohodarine ne može biti ni modernoga sustava izravnih poreza, ni jednakoga, t. j. pravednoga oporezovanja. Ali upored treba naglasiti, da nije bio lahak posao za ovako različite pokrajine sastaviti jedinstveni porezni sustav; i da će se sve prednosti i svi nedostaci ovoga sustava moći pravedno odmjeriti istom nakon nekoliko godina prakse.

Imajući sve to pred očima, činilo mi se aktuelnije i interesantnije osvrnuti se na onaj drugi, u početku navedeni dogadjaj, koji se ukazuje kao posljedak opće i specijalne degeneracije čistoga parlamentarnoga režima i čiste parlamentarne demokracije. To je pitanje aktuelno, jer je danas »dekadenca parlamentarizma«, »propadanje ugleda parlamenta«, »diskreditiranost parlamentarnoga režima« ili u kratko, kako se govori i piše, »kriza parlamentarizma« ne samo opće opažanje nego i opća pojava, kojoj se već i teoretski i praktički traži lijeka, jer i u teoriji i praksi izaziva reakciju. Jedni vide i traže uzroke degeneracije i »krize parlamentarizma« u ljudima, pa traže selekciju i odgoj, naročito za vodstvo stranaka, i to bi po njihovom mišljenju imalo donijeti

[1] Ova radnja započeta je naime u studenom 1929.

sanaciju parlamentarizma. Meni se čini ovakovo opažanje odviše površno. Po ovoj logici bili bi svi parlamentarci na svijetu nesposobni, neuki ili pokvareni ljudi. Imade doduše i takovih. Ali je notorno, da u pravilu ovakovi baš ne vode glavnu riječ. Pa ipak je nedoraslost i degeneriranje parlamentarizma, čistoga, apsolutnoga parlamentarnoga režima opća pojava! Zato idu ispravnijim putem oni, koji u sistemu traže uzroke i u poboljšanju sustava i poboljšanje iz njega izviruć ih posljedica. Jer sustav je onaj Prokrust, koji ljude i značajeve navija i savija prema svojoj »postelji«.

Nekada, u početku liberalne ere, se je mislilo gotovo općenito, da će u parlamentarizmu doći ideja demokracije »vlade naroda« u najsavršenijoj formi do izražaja. Ali danas, gdje su činjenice u mnogo slučajeva pokazale, kako upravo čisti parlamentarizam znade »najsavršenije« ideju demokracije izobličiti u praksi u najodvratniju karikaturu p r a v e ideje demokracije — to nije čudo, ako su se prvobitni nazori o parlamentarizmu stubokom promijenili. Zato mislim, da danas nema upućenoga čovjeka, koji bi još vjerovao, da je parlamentarizam i parlamentova svemoć idealna inkarnacija ideje demokracije. U koliko se danas podržava čisti parlamentarizam, brani se to sa resigniranim — faute de mieux.

O dekadenci, nedostacima, krizi parlamentarizma i parlamentarne demokracije opstoji već obilna znanstvena i publicistička literatura, te bezbrojne izjave državnika parlamnetaraca, političara, književnika i t. d. I tu se može opažati, koliko pod navalama na parlamentarizam trpi i sama demokracija, sama ideja demokracije. I to upravo zato, što se je parlamentarizam smatrao najsavršenijom formom, najidealnijom personifikacijom ideje demokracije. Često, čitajuć i slušajuć razlaganja o krizi parlamentarizma, možemo razabrati, da se govori o krizi demokracije same i njezine ideje. A to nije ispravno, jer to znači, bilo hotice ili nehotice konfundirati dvije različite oline: ideju i njezine različite forme realizovanja, personifikovanja. — Demokracija sadržaje u sebi ideju, da n a r o d (u svojoj cjelini, a ne pojedini fragmenti cjeline, kao staleži, klase, skupine, stranke) vlada sam nad sobom; sam sebi služi i gospodari; sam sebi sreću kuje; sam o svojoj sudbini svojom slobodnom voljom odlučuje. A to nije samo ideja, već upravo i ideal. P r e m a t o m u p r a v a d e m o k r a c i j a n i j e s a m o i d e j a v e ć i i i d e a l v l a d a v i n e. I zato možemo mirne duše uzeti, da svi ti prigovori i reakcije ne ugrožavaju samu demokraciju, jer — ako nisu osnovani na svijesnoj zlonamjernosti — nisu napereni protiv demokracije i same ideje demokracije, već protiv raznih manje više neuspjelih personifikacija te ideje, protiv raznih f o r m a demokracije.

Od pamtivijeka, možda od postanka države, nastoje državljani, da nadju najzgodniju formu vladavine. — Već A r i s t o t e l dobro poznaje tri glavne forme: monarhiju, aristokraciju i demokraciju. Iskustvo je pokazalo, da svaka od ovih forma vladavine imade svoje prednosti i svoje nedostatke. Već Aristotel opaža, da se sve tri forme mogu izroditi. Tako monarhija u despociju (tiraniju), aristokracija u oligarhiju, demokracija u ohlokraciju (vladavinu neukih masa). Ali osim ovih subjektivnih svojstava pojedinih formi vladavine, ovisi njihova podesnost i o objektivnim prilikama, naročito o samom narodu, njegovom značaju i njegovoj prosvjeti. U moderno doba, može se reći, da je ideja demokracije osvojila čitavi civilizovani svijet, te da u najvećem dijelu istoga bilo u kakovoj formi i vlada. Medjutim ma kolko bilo tih formi, pod kojima je ideja demokracije realizovana, to ipak opstoje, držimo, samo dvije o r i g i n a r n e forme, dva originarna tipa demokracije. Sve ostale forme su derivati gdjekad i kombinacije ovih dviju.

Od ova dva tipa jedan je samonikla demokracija, a drugi je nakalamljena demokracija. U najnovijoj literaturi se govori i o organičkoj i mehaničkoj demokraciji. Dvije, po mojem mnijenju, takodjer vrlo zgodne oznake. Nu meni se nekako čini, kao da bi još zgodnije bilo nazvati ih historičkom i liberalizmovom demokracijom. U prvu kategoriju bi ubrojili Švicarsku i Englesku (a donekle i američke Sjedinjene Države). I to Švicarsku kao tip historičke d i r e k t n e demokracije, a Englesku (i američku Uniju) kao tip r e p r e z e n t i v n e historičke demokracije. Sve ostale kontinentalne (europske) demokracije bi spadale u kategoriju ili tip liberalizmove demokracije. Činjenica je, da su i ove historičke demokracije kasnije recipirale u svoj okvir mnoge elemente iz liberalizmove demokracije; ali ovi liberalizmovi reliefukrasi nisu razgradili fasadu historičke demokracije niti razvalili njezine temelje.

Historičke demokracije niknule su iz samoga života naroda, te se, tako rekući, u organskoj vezi s istim kroz vijekove razvijale. Kroz vijekovne borbe i more krvi stvarao je narod sam sebi i u svojoj sredini ekonomske, socijalne, kulturne, političke i državopravne kolektivne (pluralne) individualitete, koji su bili djelo, tvorevina, istoga majstora kao i sama demokracija, — djelo samoga naroda. A historička demokracija, proističući iz istoga vrela, iz kojega i ove tvorevine naroda, bazirajuć svoje pravo opstanka na istim temeljima kao i ove druge tvorevine istoga tvorca, ostaje tako rekući kroz sav vijek u organskoj vezi s njima i gotovo se temelji na njima. Zato se u najnovije vrijeme spominje i neka »organička« demokracija za razliku od moderne, kontinentalne, demokracije, koju nazivaju mehaničkom.

Ove historičke demokracije imadu staru i herojičku prošlost. Daleko bi nas odvelo, kada bismo se htjeli upuštati u prikazivanje istih. Nu radi jasnoće moramo ipak nešto spomenuti.

Š v i c a r s k a. — Današnji švicarski narod sastoji iz četiri narodnosti: Nijemci, Francuzi, Talijani i Romani (Ladini = Latini) a švicarska država (Confoederatio Helvetica) zapravo federacija se sastoji iz 22 poddržavice nazvane »Kantoni«, koji upravo strastvenom ljubomornošću paze na svoje historičke autonomije. Švicarska demokracija stvarala se kroz stoljeća i kroz bezbrojne borbe koli sa susjedima, toli medju sobom, toli u samoj kući, u pojedinim kantonima. Osobito domaće borbe su bile česte i različite. Kada zaprijeti pogibelj izvana, složno se i junački bori izprvice nekoliko saveznih kantona za svoju slobodu. Nu čim ta pogibelj mine, eto ih opet u medjusobnoj borbi radi širenja posjeda. A kada ni one prve ni ove potonje borbe nema, onda se radja borba u samom kantonu izmedju grada i ladanja. A

kada ni ove nema, onda u samom gradu izmedju aristokracije i buržoazije. Neprekidna je borba izmedju hegemonističke buržoazije (grada) i slobodoljubivoga demokratskoga ladanja, gdje vlada od iskona direktna demokracija, volja cjelokupnoga pučanstva. K tomu se kasnije pridružuju i religijozne borbe. Katolički i protestantski kantoni stvaraju saveze, koji savezi vode medjusobno borbu, — katkada za dosta neznatne stvari. Onda dolaze borbe izmedju unitarista i federalista. Ali ma koliko različitoga značaja bile ove borbe i ma kako dugotrajne bile, vazda se kroz provlači kao crvena nit ona ideja, koja je stvorila onaj prvi savez prvih triju pra-kantona (Urkantona: Uri, Schwytz und Unterwalden), ideja, da cijeli narod, da sveukupno pučanstvo, koli u pojedinim kantonima toli u Savezu, odlučuje o svojoj sudbini. Dakle ideja direktne demokracije. Često puta potlačena vazda iznova uskrsnuje, da si slavodobitno prokrči put i u zadnji, najnoviji ustav.

Današnja švicarska demokracija, kako je u ustavu konstatirana, jest kombinacija direktne demokracije (Volksiniciative, Volksentscheid. Referendum) sa reprezentativnom demokracijom (Bundesversammlung).

Vrlo je interesantno i vrlo poučno za prosudjivanje »volje naroda«, promatranje, kako često znadu doći u sukob reprezentativna »volja naroda« sa direktnom »voljom naroda«, direktna demokracija sa reprezentativnom. Za primjer neka budu navedena dva tri slučaja. God. 1872. je izradio parlamenat (Bundesversammlung) nacrt ustava, kojim se je imala proširiti kompetencija Saveza u centralističkom smjeru. Ali glasovanjem naroda taj je nacrt zabačen (13 kantona proti, 9 kantona za). God. 1900. je izradio parlamenat jedan brižno i temeljito proučeni nacrt osiguranja za slučaj bolesti i nesreće, te je u parlamentu bio gotovo jednoglasno uzakonjen. Ali pučko glasovanje ga zabacilo. — S druge strane imade opet primjera, gdje su inicijativom samoga naroda stvoreni novi zakoni, dapače i promjene u samom ustavu. Tako je pučkom inicijativom god. 1903. unesena u sam ustav zabrana klanja životinja po židovskom ritusu.

Švicarski ustav od 1848., koji u svojim temeljnim načelima stoji još i danas u kreposti, doživio je više od pol tuceta djelomičnih izmjena. Dogodilo se je to sada inicijativom parlamenta, sada inicijativom samoga naroda, ali vazda glasovanjem, odobrenjem, prihvatom naroda. U važnim pitanjima stoji nad parlamentom, nad reprezentativnom demokracijom, glasovanje naroda, direktna demokracija (koja je od iskona vladala u ladanjskim kantonima). Zato se meni čini, da nije odviše smjelo reći, da je švicarska demokracija prototip historičke direktne demokracije. To je demokracija, za koju veli lord Bryce, da se je izmedju svih demokracija još najviše približila ideji demokracije t. j. da cijeli narod izreče svoju volju i odlučuje o svojoj sreći i sudbini. Ali ovdje valja držati na umu, da se je švicarski narod kroz sedam stoljeća odgajao za direktnu demokraciju, koja se je takodjer sustavno i postepeno razvijala: od sela preko grada i kantona do Saveza.

E n g l e s k a. — Engleski parlamentarizam, koji služi pobudom i uzorom kontinentalno liberalizmovoj demokraciji, udara od prvoga časa putem prema reprezentativnoj demokraciji. Već sama aristokratska Magna Charta (1215), koja inače u glavnom uredjuje i konsoliduje

odnošaje izmedju kralja i velikaša, sadržaje i elemente pogodne po gradjanstvo i ladanjski posjed. Ova povelja, koja plemstvu daje pravo kontrole i potpune sankcije za vršenje u toj povelji navedenih artikula, koja ekzekutivnomu odboru velikaša (commune consilium od 25 velikaša) daje pravo, da može zatvoriti kralja i cijelu njegovu obitelj i zatvorene držati tako dugo, dok se kralj ne pokori i povrede Karte ne sanira, — ta eto Karta sadržaje još i ove artikule:[2]

Čl. 28.: N i k o g a se ne smije povlačiti na sud na jednostavnu riječ činovnika bez vjerodostojnih svjedoka.

Čl. 29.: Osoba slobodnoga čovjeka se ne smije zarobiti, ni uhapsiti, niti plijeniti, ni sramoti izvrgavati, niti prognati, niti ma bilo kojim načinom razarati, niti smije kralj sam niti ekspedicijom upotrijebiti silu bez osude staleškoga suda ili zakona zemlje.

Čl. 31.: Trgovci smiju ići slobodno kupovati i prodavati, a da ne budu nepravednim nametima opterećeni.

Ovo su očevidno demokratski elementi, prava u korist gradjanstva i slobodnoga ladanjskoga posjeda. Ali prvi pravi temelj reprezentativnoj demokraciji postavio je genijalni grof Simon Montfertscki, inače već iz križarskih vojna poznati pustolov, kada je izvojštio (1265), da »ad pertractanda negotia regni« moraju biti svake godine pozvani u »Parliamentum« osim svjetovnih i crkvenih velikaša i zastupnici većih gradova i grofovija (ladanja). Ovime je borba za očuvanje i proširenje prava parlamenta bila postavljena na najširu osnovicu, proširena na sve staleže, gotovo na cijeli narod. Od sada su svi staleži bili interesovani, da se apsolutistički pokušaji suzbiju, a prava parlamenta prošire. Da se to nije dogodilo, Engleska bi bila prije nego ma koja država na kontinentu postala apsolutističkom monarhijom. Jer na feudalnom kontinentu nije bilo države, u kojoj bi monarh imao takove preduvjete za stvaranje apsolutizma, kao što ih je bio stvorio Vilim Osvojitelj prigodom osvojenja Engleske. No time što su u parlamenat uvedeni svi staleži, pa se kroz parlamenat tako rekući organizovali protiv presizanja i apsolutističkih nasrtaja krune, bilo je monarhu onemogućeno, da se osloni ma na koji stalež.

Borba izmedju kralja i parlamenta, izmedju apsolutizma i demokracije potrajala je gotovo kroz pet stoljeća. Iz početka prilike su pogodovale parlamentu. Ratovi izmedju engleskih kraljeva kao vojvoda Normandije i Akvitanije, pa kao takovih kao vazala franceskoga kralja s jedne strane, a Francuske s druge strane, slabili su položaj kraljev spram parlamenta. A kada su se k tomu pridružili i pretendenski ratovi izmedju kraljevske loze York i loze Lancaster (»Crvene i bijele ruže«. Dvije linije iste dinastije, od kojih je jedna nosila u grbu crvenu ružu,

[2] Art. 28.: Ne aliquis ballivus possit ponere aliquem ad legem simplici loquela sua sine testibus fidelibus.

Art.: Ne corpus liberi hominis capiatur, nec imprisonetur, nec utlagetur, nec exuletur, nec aliquo modo destruatur, nec rex eat vel mittat super eum vi, nisi per judicium parium vel per legem terrae.

Art 31.: Quod mercatores habeant salvum ire ad emendum vel vendendum, sine omnibus malis toltis, per antiquas et rectas cosuetudines.

a druga bijelu), dosegla je moć parlamenta toliki ugled i upliv, da je parlamenat dosudjivao prijestolje sada jednomu sada drugomu pretendentu. No čim ej završen ovaj pretendenski gradjanski rat, stadoše parlamentu dolaziti crni dani. Dinastija Tudora (Henrik VII., Henrik VIII., Elizabeta) skršiše najprije otpor gornje kuće. Ali nemoć gornje kuće je imala za posljedicu, da je tim više porasla moć i ugled dolnje kuće, dakle demokratskoga dijela parlamenta. Dinastija Stuartovića (Jakob I., Karlo I., Karlo II., Jakob II.) nastavi, gdje su Tudori bili prestali t. j. da skrše doljnu kuću. Ovo je bio najžešći i najkrvaviji odsjek u borbi izmedju kralja i parlamenta. Nu konačno je pobijedio parlamenat, protjeravši i detronizavši Stuartoviće. Isti parlamenat pozove i posadi na prijestolje zeta Jakoba II. vojvodu Vilima Oranskoga, koji prizna i potvrdi sva prava parlamenta. Time je eto konačno pobijedila reprezentativa staleža u Engleskoj. (1689. »Slavna revolucija«).

Poslije sedamstogodišnjega samosvojnoga razvijanja nastaje engleska reprezentativna demokracija uzimajuć neke elemente od kontinentalne liberalizmove demokracije. A tek poslije 800-godišnjega školovanja proteže Engleska politička prava i na najšire slojeve t. j. uvadja opće i jednako pravo glasa.

S j e v e r o a m e r i č k a U n i j a i n j e z i n a d e m o k r a c i j a. — Ovu demokraciju ubrajamo takodjer u tip, kategoriju historičkih demokracija, akoprem nema onako stare tradicije i historiju kao švicarska i engleska demokracija. Ali te tradicije Sjedinjenih Država i njihova demokracija imade po koju tu sličnost sa tradicijama Švicarske i Engleske i njihovih demokracija. Kaošto je Švicarska nastala iz saveza kantona, koji su se otcijepili od Njemačke, tako je sjeveroamerička Unija nastala iz saveza kolonija, koje su se otcijepile od Engleske. A s druge strane, kaošto je Engleska udarila od prvoga časa putem prema reprezentativnoj demokraciji, tako su slijedile i sjeveroameričke kolonije, odnosno države.

Sjeveroamerička Unija se je razvila iz množine kolonija, koje su u različito vrijeme, na različiti način nastale i različito uredjenje imale. Kolonije Massachusetts, Conneticut i Rhode-Island su imale specijalne pismene od kralja podijeljene ustave, koji se nisu mogli jednostrano mijenjati. Kolonije New Hompshire, New York, New Jersey, Virginia, Sjeverna i Južna Karolina i Georgia imale su ustave, koji su imali vrijednost običajnoga prava. A u kolonijama Maryland, Pennsylvania i Delaware su držali posjednici vlast u rukama sve do revolucije. Svaka od ovih kolonija je bila zasebna individualnost; medjusobno su bile neodvisne. Zajedničko im je bilo samo to, da su se pokoravale engleskomu kralju, koji im je na čelo uprave šiljao svoje guvernere. Ovi guverneri su bili u kolonijama vrlo važne osobe; njihova vlast je bila gotovo kraljevska; bili su to pravi mali kralji. Guverner je bio zastupnik kralja i predstavnik kraljevske vlasti, on je bio vrhovni zapovjednik četa, on je namještao činovništvo, naročito suce; on je sazivao, odgadjao i raspuštao zastupstvo naroda (parlamenat kolonije); on je imao pravo »veta« protiv zaključaka parlamenta; napokon i samo pravo pomilovanja.

Legislativa, kolonijalni parlamenti, su se sastojali po uzoru Engleske, iz gornje i doljnje kuće. U gornju kuću su dolazili od guvernera imenovani predstavnici, a u doljnu od gradjana birani zastupnici. Izborno pravo nije bilo opće, nego je bilo vezano uz stanoviti zemljišni posjed i uz protestantsku konfesiju.

Kompetencije ekzekutive i legislative nisu bile točno označene, pa je to bio izvor vječnih borba i natezanja izmedju guvernera i parlamenata. Ove borbe su ispunile gotovo cijelo 18. stoljeće. Kroz to vrijeme rasla je što dalje sve više napetost, razdraženost, nezadovoljstvo, mržnja i buntovnost, ali uporedo i sve veće zbližavanje kolonija medju sobom. Zajedničke nevolje i zajednička pogibelj dovedoše dotle, da su stale obdržavati i zajedničke kongrese. Ohrabrene slogom zaključiše ove kolonije, da će se proglasiti slobodnim i od Engleske nezavisnim državama. Prijedlog u ovom smislu iznesoše zastupnici kolonije Virginije u sjednici kongresa od 7. lipnja 1776. Prijedlog bude u načelu prihvaćen, ali njegov konačni prihvat odgodjen na 1. srpnja. U svrhu izradbe deklaracije bude izabran odbor od pet osoba (John Adams, Dr. Franklin, Toma Jefferson, Roger Sherman i Robert Livingstone). Nacrt bude u odboru uz neke preinake prihvaćen i kongresu predložen. Na 1. srpnja je kongres započeo raspravu o tom predmetu, zaključio ju na 4. srpnja u večer i proglasio

»T h e u n a n i m o u s D e c l a r a t i o n[3] of the thirtern united S t a t e s of A m e r i c a.«

Pred menom leži facsimile izvornika, i njemački prevod. Facsimile odnosno izvornik je sitno ali upravo kaligrafski pisan; no je oštećen tako, da je jedva čitljiv a mjestimice i nečitljiv. Deklaracija je dosta dugačka i mjestimice vrlo oštra. Ali su u njoj izrečene ideje, koje su kasnije postale bonum commune čitave demokracije.

Ova deklaracija, koja je izricala, otcjepljenje od Engleske, morala je dovesti do rata sa Engleskom. I do njega je došlo. Sa pomoću Francuske (Laffayet) svršio se je taj rat povoljno po Amerikance, jer je Engleska priznala Sjedinjenim državama neodvisnost. Ali poratne nevolje: ratni dugovi, gospodarska i financijalna iscrpljenost, rivalitet medju samim oslobodjenim državama, nemoć centralne vlasti u vanjskoj i nutarnjoj politici, skoro su uništile plodove krvavoga rata i slobodu. Da se svim tim nevoljama doskoči, bude sazvana za 25. svibnja 1787. »Narodna konvencija« u Filadelfiju. Kroz četiri puna mjeseca neprekidno je vijećao ovaj doista odlični zbor, odličan po velikim i zaslužnim muževima, koji su bili izaslani od pojedinih država. Bila je to prava elita po umu, iskustvu, naobrazbi i patriotizmu. Uza sve to bile su katkada sjednice i u ovom odličnom društvu vrlo burne. Ne jedanput činilo se je, da će se taj kongres razići ne samo neobavljena posla, nego da se već nikada ne sastane. Ali je razbor i patrijotizam pobijedio strasti i svladao partikularizam. Popuštanjem i kompromisima svladane su sve i najveće zapreke, koje su se ispočetka činile nesvladivima. Napokon bude 17. rujna 1787. izgradjeno i dovršeno veliko djelo — savezni ustav, koji stoji eto još i danas u kreposti.

Pri sastavljanju ustava je lebdila s jedne strane zakonodavcima

[3] Radi opširnosti priopćit ćemo ovu Deklaraciju eventualno na koncu.

pred očima nemoć savezne vlasti naprama vani i u unutra, a s druge strane odnošaj izmedju kraljevskih guvernera i narodnih predstavništva u kolonijama. Svi su osjećali, da se ima ojačati odnosno proširiti kompetencija Savezu, ali nitko nije želio, da se autonomije saveznica odviše skuče; nijedna kolonija, do sada slobodna, nije htjela da postane prosta provincija u Savezu. Poslije rata su bile sve kolonije, odnosno sada države, pridržale uz male promjene, precizniju i markantniju oznaku kompetencija, stare ustanove (guvernera, dvodomne parlamente, vlastito pravosudje), pa nisu ni sada dale u to dirati. Ali su se složile u tomu, da i Savez dobije iste institucije za savezne poslove. I tako je Savez dobio svoga »guvernera«, predsjednika Sjedinjenih država, kao nositelja ekzekutive, saveznu legislativu i savezno pravosudje i svoje vlastito savezno činovništvo za provedbu saveznih zakona. Prema tomu je predsjednik vrhovni zapovjednik savezne vojske i mornarice; on postavlja vladu (ministre, odnosno državne tajnike) i ostalo savezno činovništvo; on sklapa ugovore sa inozemstvom; on ima pravo »veta« protiv zaključaka parlamenta sa suspendnom moći barem za neko vrijeme (do ponovnoga zaključka parlamenta).

Legislativa počiva u rukama kongresa, koji se dijeli u dvije kuće: senat i zastupničku kuću. U senat dolaze po dva zastupnika od svake pojedine države. Ovi su birani od parlamenta svake države na šest godina. U zastupničku kuću biraju zastupnike pojedine države prema broju pučanstva i to samo na dvije godine. Položaj senata je jači nego zastupničke kuće, akoprem bi imali biti ravnopravni. Članovi senata imadu šestgodišnji mandat; osim toga imade senat pravo potvrdjivanja ugovora, što ih sklopi predsjednik, Nadalje senat potvrdjuje činovnike, što ih imenuje predsjednik. Napokon senat izvršuje sudbenost nad saveznickim činovnicima, koje bi zastupnička kuća optužila zbog kršenja i zloporabe uredovne vlasti.

Savezne zakone ne samo da provadjaju savezni činovnici, već ih savezni sudovi interpretiraju, te u svim slučajevima presudjuju, gdje se radi o ustavu i saveznim zakonima. Inače je savezno pravosudje koordinirano sa onim pojedinih država, te nema puta od sudova pojedinih država do saveznickoga suda kao n. pr. u Njemačkoj (Landesgerichte—Reichsgericht). Saveznički sudovi imadu pravo proglasiti ništetnim svaki zakon, koji se protivi ustavu, pa dolazio on iz parlamenta pojedine države ili samoga kongresa.

Kako se već iz ovoga kratkoga pregleda vidi Narodna konvencija je stvorila za Savez ustav po uzoru ustava u bivšim kolonijama. Samo mjesto guvernera, kojega je kralj Engleske imenovao, postavlja se od naroda birani predsjednik (preko birača izabranih od naroda izabrani predsjednik). A u senat dolaze mjesto od guvernera imenovani, od pojedinih država izaslani predstavnici. Narod ima doduše riječ i kod stvaranja savezne ekzekutive (izbor predsjednika) i kod stvaranja legislative (izbor zastupnika u zastupničku kuću), ali taj utjecaj nije onako direktan kao u Švicarskoj, nego više indirektan kao u Engleskoj — reprezentativna demokracija.

Iz ovdje navedenih historijata može čitatelj razabrati ne samo direktnu i indirektnu ili reprezentativnu demokraciju nego i još neke

druge važne stvari. Tako se može opaziti, da je bilo demokracije bez parlamentarizma; a s druge strane, da je bilo parlamentarizma bez demokracije. Švicarski kantoni bili su kroz nekoliko stoljeća demokracija bez parlamenta. A Engleska je imala kroz nekoliko stoljeća parlamentarizam bez demokracije. Odatle se vidi, da su demokracija i parlamentarizam dva različita pojma i da nužno niti ne moraju živjeti u nekom nerazrješivom braku, kako bi se to moglo pričinjati pogledom na moderne demokracije. Simbioza demokracije i parlamentarizma javlja se u engleskim kolonijama, kasnije državama Sjeverne Amerike. Ali ni ovdje kao logička nužda, kako ćemo dalje u nastavku vidjeti.

Mi smo ovime u najkraćim crtama prikazali tri slučaja demokracije historičkoga tipa. A sada nam se valja osvrnuti još na demokraciju modernoga ili liberalizmova tipa, da uzmognemo povući paralelu izmedju obadva tipa.

No prije nego predjemo na to, valja spomenuti, da smo ovaj historijat naveli ne samo za to, da prikažemo razvijanje direktne i reprezentativne demokracije, nego da prikažemo i to, da je bilo demokracije bez parlamentarizma (Švicarska) kao i parlamentarizma bez demokracije (Engleska). A te činjenice dokazuju, da demokracija i parlamentarizam ne samo da nisu identični već različiti pojmovi, nego da niti nužno ne moraju skupa spadati. Simbioza obijuh javlja se najprije u engleskim kolonijama Sjeverne Amerike. Ali i ovdje ne nužno, kako ćemo u nastavku vidjeti.

*

Kamogod svrnemo okom na moderne demokratske države, svagdje opažamo, da su parlamentarizam i demokratizam tako usko vezani, upravo srašteni, da se površnomu oku čine kao nerazdruživi, kao da su jedan iz drugoga izrasli. Malo prije smo vidjeli, da u istinu stvar drugačije stoji unatoč ove prividnosIti. Vidjeli smo, da to nisu ni sinonimnosti ni analognosti, a kamo li istovjetnosti. Još jače će nam udariti u oči zasebnost ovih dvaju pojmova, ako podjemo korak dalje, pa tragove ili podrijetlo parlamentarizma i demokratizma slijedimo sve do njihove ishodišne točke. Idući ovim putem, doći ćemo do opažanja, da koljevke demokracije i parlamentarizma leže upravo na oprečnim polovima. Parlamentarizam je roda aristokratskoga, a demokratizam plebejskoga. Parlamentarizam vuče lozu iz staleške države, iz staleške monarhije; demokracija iz malogradjanskoga ili seljačkoga društva. Parlamentarizam proizlazi iz privilegovanosti nekih staleža, demokratizam iz gradjanske jednakosti. Parlamentarizam proizlazi iz prostrane i gospodske kuće, iz većih država i kraljevina; demokratizam iz malenih gradskih ili seoskih republika.

U Engleskoj smo vidjeli, da se parlamentarizam od prvoga časa ukazuje kao reprezentacija staleža. I to kao stečevina revolucije; kao koncesija, iznudjena od kralja. Slično izgleda početak parlamentarizma u Ugarskoj poslije »Zlatne bule«, dok neku osebujnost, kakove nije lako naći drugdje, pokazuje početak parlamentarizma u kraljevini Hrvatskoj. I ovdje se doduše pokazuje kroz vijekove parlamentarizam kao čista reprezentacija poveljenih staleža (Congregatio Statuum et

Ordinum), ali on nije, u koliko se do sada iz povijesti razabira, nikakova kraljeva koncesija staležima. U državi Hrvatskoj uopće se ne može ni opredijeliti datum rodjenja parlamentarizma, jer ga susrećemo već u najstarijem periodu države. Već vojvode Trpimir i Mutimir rješavaju državne poslove u skupštinama boljara. Iza toga hrvatski kraljevi, počevši od Tomislava, obdržavaju »sinode«. A po izumrću domaće dinastije obdržavaju banovi sa staležima tako redovito — kako bi mi danas rekli — parlamentarna zasjedanja — kao da bi to stajalo u kakovu pisanom ustavu. A takova pisanoga ustavi mi nismo imali, već je to bilo pradavno običajno pravo. Ali izmedju starohrvatskoga župana i kasnijega comes-a velika je razlika. Župani iz dobe hrvatskih vojvoda (dux) i domaćih kraljeva bili su predstavnici, bili su starješine svojega plemena (generatio) i svoje župe po volji i izboru naroda. Nesposobnoga župana je njegovo pleme, župa, mogla svrgnuti i drugoga postaviti. Zato je župan bio prisiljen dobro zastupati i braniti interese svojega plemena i svoje župe. U tim župama, držim, da je vladala direktna demokracija, jer su svi članovi generacije bili slobodni ljudi, a ne bespravni kmetovi županovi. Svi Hrvati su bili od poroda, prvobitno, slobodni ljudi, baš tako kao što stari Slaveni i stari Germani. Kasnije pod tudjim dinastijama odnošaj se promijenio prema zapadnjačkomu uzoru. Župan se pretvara u kraljevskoga comes-a, a župljani se pretvaraju malo po malo u kmetove comes-ove, a nekadanje skupštine plemenskih starješina (župana) odnosno plemena (naroda), predstavljenih po županima, pretvaraju se u stalešku reprezentaciju.

Ovime sam evo hotio izreći slutnju, da je prvobitno u hrvatskom narodu opstojala reprezentativna demokracija, koja se je kasnije razvila u stalešku, aristokratsku reprezentaciju, u zapadnjački staleški parlamentarizam, i to u »najčišćoj kulturi«, kako bi rekli bakteriolozi, to jest u parlamentarizam bez ikakove primjese demokratizma. Dakle upravo onako kao i u Ugarskoj, i valjda najviše pod utjecajem vjekovnoga saveza i saveznoga života sa Ugarskom.

Medjutim pitanje, da li je u staroj hrvatskoj državi opstojala indirektna ili reprezentativna demokracija, ili nije, to na činjenici ništa ne mijenja t. j. na činjenici, da parlamentarizam počima i traje kroz vijekove kao reprezentacija poveljenih staleža.

Drugačije stoji stvar sa demokracijom. Demokracija vuče svoju teoriju i praksu iz k l a s i č n e Helade. M e n z e l (Adolf),[4] koji je proučio helensku demokraciju, smatra filozofa Protagoru najstarijim, prvim, teoretičarom demokracije.

Demokracija se javlja najprije kao direktna demokracija u helenskim gradskim republikama. Ovdje je demokracija značila ravnopravnost svih g r a d j a n a (ali ne svih stanovnika). A ta se je sastojala u jednakom pravu svih gradjana na urede, časti, vladu, pri stvaranju zakona, na slobodu u granicama zakona, te jednakosti svih gradjana pred zakonom. To je bila dakle p o l i t i č k a i direktna demokracija. Kasnije t. j. u srednjem vijeku javlja se isto takova direktna i politička demokracija u seoskim švicarskim kantonima.

[4] Das Problem der Demokratie in der grischen Staatslehre, u »Zeitchrift f. Volkaw. und Sozialpolitik, Neue Folge, IV. 411—413.

Helenske i švicarske gradske republike su direktne demokracije zato, jer su teritorijalno i po broju pučanstva, odnosno slobodnih gradjana u tako čednim granicama, da s v i gradjani mogu izravno bez posrednika, bez reprezentacije sudjelovati u zakonodavstvu, upravi, sudstvu itd.

Ali u teritorijalno prostranim državama i brojčano većim narodima, gdje cjelokupni narod ne može izravno sudjelovati u zakonodavstvu i upravi, tu si mora cjelokupnost stvoriti organ, koji će predstavljati cjelokupnost i njezinu volju vršiti. U ovakovim većim zemljama postaje demokracija iz tehničke nužde reprezentativna, a njezin reprezentativni organ je parlamenat. Teritorijalna prostranost i brojčanost pučanstva stvara dakle iz tehničke nužde reprezentativnu demokraciju i simbiozu demokratizma sa parlamentarizmom.

Sjeveroameričke kolonije, odnosno države, pokazuju nam se kao prve — ali tehnički ne nužne — simbioze demokratizma i parlamentarizma. Da one nisu nastale pod protektoratom i autoritetom Engleske, dakle pod njezinim utjecajem, one bi se bile javile najprije kao direktne demokracije, da kasnije uslijed ujedinjenja — zbog tehničke nemogućnosti, da svi gradjani izravno učestvuju u državnim poslovima Saveza — postanu reprezentativna demokracija. U tom slučaju bi bile te kolonije i njihova demokracija imale gotovo na vlas sličan razvoj švicarskoj demokraciji u kantonima i Savezu.

Ali sve ove forme demokracije, makar i imale parlamente, zato još nisu »parlamentarne demokracije« u modernom smislu, nego bi ih u najboljem slučaju mogli nazvati »parlamentariziranima«. A to opet in ultima analysi nije drugo nego reprezentativna ili indirektna demokracija.

O modernoj »parlamentarnoj demokraciji« kao o drugom do sada originarnom tipu demokracije, će biti govora kasnije napose. Na ovom mjestu ćemo samo nuzgredice spomenuti, da ona nastaje uslijed osobitog odnošaja izmedju parlamenta i ekzekutive. A taj opet odnošaj nastaje iz fikcije, kao da je u indirektnoj demokraciji reprezentacija isto, što je u direktnim demokracijama cjelokupnost gradjanstva, odnosno pučanstva, pa se odatle izvodilo, da reprezentaciji pripada i ona kompetentnost, koja pripada cjelokupnosti.

Inače sve dojakošnje forme, pod kojima se demokracija ukazuje, pa i moderna »parlamentarna demokracija« — predstavljaju nam p o l i t i č k u demokraciju. Dakle onakova demokracija, kakova je vladala u antiknim helenskim gradskim republikama.

Kada je četvrti (radnički) stalež stupio na pozornicu političke borbe, poglavito organizovan socijalistički, razvio je zastavu s o c i j a l n e demokracije, kao zadnje i najsavršenije etape u daljem razvoju demokracije. On je sadanju političku demokraciju uzeo samo za platformu, za teren, na kojem će provesti borbu za proširenje i usavršivanje demokracije, počevši od ove prve etape, antikne forme demokracije da one posljednje etape, gdje se više ne će individui skupljati u interesne skupine, klase, staleže. Ovu misao je osobito jasno izrekao

dr. Danneberg, jedan od vodja austrijske socijaldemokracije u svojem govoru od 29. rujna 1920., gdje veli doslovno:

»Die Demokratie, die demokratische Republik, sie ist uns nur der Boden, auf dem wir den Kampf um unser letztes Ziel führen. Die Machtverhältnisse draussen in der Welt und die Machtverhältnisse im Laude werden entscheiden, ob die politische Demokratie zu einer wirtschaftlichen Demokratie ausgestaltet und ausgebaut werden kann; ob wir zu dem letzten und grossen Ziele der Sozialdemokratie und der Arbeiterbewegung gelangen. Die Machtverhältnisse werden entscheiden, und darauf vertrauen wir, und wenn die Zeiten reif geworden sind, dann werden wir dazu kommen, dann werden wir vorwärts gehen über die Demokratie zum Sozialismus.«[5]

Ondje dakle, gdje socijaldemokracija ne može da pomoću revolucije jednim skokom skoči iz političke demokracije u socijalizam, tamo bi se evolutivnim putem postepeno približavala svojemu konačnomu cilju. Slijedeća etapa na tom putu bi bila ekonomska, »gospodarska demokracija«, gdje bi se k političkoj jednakosti pridružila jednakost posjeda. A zadnja i idealna etapa bi bila jednakost neposjeda. Što je austrijski socijalista izrekao, o tome već postoji i literatura.[6]

Mi smo to, kako već gore rekosmo, nuzgredice spomenuli, jer govorimo i o demokraciji uopće. Ali se ograničujemo, da pobliže govorimo samo o dva originarna tipa dosadanje demokracije.

Iz dosada navedenoga se može razabrati, da su pojmu demokracije dali idejnu sadržinu Heleni. Ta sadržina je bila političke naravi, pa je takova ostala do danas. Četvrti stalež ide za tim, da tu sadržinu proširi, nadopuni sa ekonomskom primjesom, ali sa namjerom, da i takovu demokraciju prvom zgodom odbaci kao iscijedjeni limun, te predje po njezinoj grbači u socijalizam, kako reče ispravno dr. Danneberg, a ne u »socijalnu« demokraciju. Zato bi se na prvi pogled moglo činiti podesnije, kada bi se reklo, da su tri originarna tipa demokracije: politička demokracija, ekonomska demokracija i socijalistička demokracija. A to tim više, što već navodno opstoji jedna socijalistička demokratska država (Rusija).

Ali ova prividnost, čini nam se, nema stvarne podloge, jer socijalističke demokracije ne ima. Ono što sada u Rusiji vidimo, ne će valjda nitko smatrati bilo kakovom, pa ni socijalističkom, demokracijom. Dr. Danneberg znade, zašto veli, da će socijalisti preko ekonomske demokracije preći k posljednjemu cilju — socijalizmu, a ne ka kakovoj socijalističkoj demokraciji. Baš protivno. On kaže, da će uopće svaku demokraciju odbaciti. Tako stoji stvar sa socijalističkom demokracijom. A teško da se ozbiljnije može uzeti i ekonomska demokracija. Tko da ju oživotvori i čemu? Niti gradjanska demokracija niti radnička socijaldemokracija ne će oživotvoravati ekonomsku demokraciju, jer koja bi to činila prestala bi biti ono, što jest. A dok ne će da naprave harakiri na sebi, dotle ne će biti ništa iz ekonomske demokracije. A to one ne će ni pokušati ne samo zbog svoga načelnoga stanovišta, nego i radi same stvari, radi same te ekonomske demokracije — ne. Ekonomska demokracija je naime — da se ovom prispodobom poslužimo — vrhunac, na kojem se ne može sjediti i odmarati, već se valja spuštati ili na jednu ili na drugu stranu: ili k gradjanskoj demokraciji, koja se ne brine za razlike u posjedu, ili prema socijalizmu, koji dokida sve posjede, — pa i one jednake u »ekonomskoj demokraciji«.

Ovime smo obrazložili, zašto smo se zaustavili samo kod dva originarna tipa zapravo u jednoj, političkoj, demokraciji, pa možemo poći dalje u tom smjeru.

(Nastavit će se.)

[5] »Neue Freie Presse« od 14. I. 1930.

[6] Cf Croly, Herbert David: Progressive democracy, 1914.; Douglas, Clifford Hugh: Economic democracy, 1921.

O modernim metodama ekspertize pisma i o t. zv. kaligrafskom vještvu

(Povodom članka dra. Vinka Lozovine)

Napisao Smodlaka J. Sloven, sudski pripravnik u Splitu i član Tehničkog društva vještaka za pismo u Parizu.

U broju 7. i 8. »Mjesečnika« od godine 1929. napisao sam članak pod gornjim naslovom, u kome sam shematski u raznim stadijima prikazao razvitak vještva u pismu. Tu sam dao nekoliko podataka o naravnim zakonima pisma, i o grafonomskoj metodi, koja se na njima osniva, a koju metodu upotrebljuju danas za vještva kod sudova u Parizu. Dalje sam kazao, da žalim, što se kod nas u glavnom još uvijek vještaci služe zastarjelom kaligrafskom metodom, koja danas predstavlja malu stvarnu vrijednost. Članak sam zaključio željom, da se i kod nas uvedu moderne ekspertize pisma.

Iako svojom raspravom nisam namjeravao, da kritikujem rad ikojega kaligrafskog vještaka, već sam probleme prikazao jedino s naučne strane, gosp. dr. Vinko Lozovina, profesor u m. i kaligrafski vještak kod okružnoga suda u Splitu, je smatrao moguće zato, što sam ja pisao iz Splita, da članak njega kao splitskoga vještaka lično dira. Odgovorio mi je u 9. i 10. broju »Mjesečnika« člankom »O metodama kaligrafskoga vještačenja«, u kojem hoće da dokaže, da kod nas ipak postoje veoma dobri kaligrafski vještaci, možda mnogo bolji nego u samoj Francuskoj, te da se kod nas upotrebljuju kod vještačenja svi oni grafički i psihološki elementi, koji se rabe u Francuskoj, pa možda i više.

Uza sve poštovanje, koje s obzirom na dobu imam prema gosp. dru. Lozovini, slobodan sam, da napravim nekoliko opazaka njegovu članku, tim više, što mi se, čitajući njegovu raspravu i njegove primjedbe, čini, da mu moj članak nije potpuno jasan ili možda da u njemu ima sitnica, koje nisu potpuno razumljive. Na sve njegove

opaske ne ću odgovoriti, jer bi ovaj odgovor bio previše dug, te bi nužno postao i previše stručan, pa ne bi imao interesa za pravničku javnost.

Gosp. Lozovina u svojem osvrtu kaže slijedeće: »... mogu izjaviti ... da su kaligrafski vještaci u Splitu na visini moderne ekspertize pisma: sudim po tome, što i ovdašnji eksperti vrše sve ono i onako pa i više i bolje od onoga, što se po riječima gosp. Smodlake radi u Parizu.« U svojoj jednogodišnjoj sudskoj praksi imao sam prilike, da vidim dosta kaligrafksih vještva, radjenih po splitskim kaligrafskim vještacima. Sva su ta vještva izradjena po kaligrafskoj metodi, popunjenoj ispitivanjem t. zv. »impronte«, kaligrafskog stepena, inklinacije i sl., te i po nekim psihološkim posmatranjima. Osim kaligrafske metode upotrijebljeni su dakle i razni drugi elementi, koji se upotrebljuju kod modernih metoda. Ali čak i kada bi bili upotrijebljeni s v i oni elementi, kojima se služi grafonomski sistem, nije i ne bi ipak time vještvo bilo na potrebitoj visini, pa bi mu se još uvijek mogle da uprave skoro sve kritike, koje idu kaligrafsku metodu. Evo zašto.

Jedno znači upotrijebiti sve grafičke i psihičke elemente na temelju jedne logične metode i naravnih zakona, koji vladaju pismom, dajući svakomu elementu njegovu objektivnu naučnu vrijednost, a sasma je drugo upotrijebiti iste elemente usput, i bez odredjenoga sistema, kao nadopunu kaligrafske metode.

Čista kaligrafska metoda ispituje oblike pojedinih slova, njihov način izvedbe, njihov medjusobni snošaj i sličnost, koja postoji izmedju pojedinih jednakih slova u raznim ispravama, i to baš pojedinih slova, promatranih odvojeno. Na većoj ili manjoj sličnosti i jednakosti načina izvedbe pojedinih slova osniva se posljedak vještva.

Grafonomska metoda osniva se na naravnim zakonima, koji vladaju pismom. Kako su problemi, koji se postavljaju vještaku za pismo vrlo raznoliki, jedan je jedinstven način za rješavanje svih tih problema nemoguć. Ekspertiza pisma u jednom od najobičnijih slučajeva, u kojem ima da ustanovi, da li je jedna isprava pisana rukom izvjesne osobe ili je krivotvorena, shematski prikazana izgleda ovako: Najprije tražimo glavne značajke pisma, kao n. pr. da li je pismo okruglo ili uglato, živahno ili mlohavo, brzo ili sporo, pisano lakom rukom ili teškom, naravno ili izvještačeno, jednostavno ili komplikovano, penju li se reci ili silaze, da li je izgled pisma uredan ili nije i t. d. Pošto smo ustanovili glavne značajke u spornoj ispravi, tražimo glavne značajke u pismima za sravnjivanje, te gledamo, da li se značajke jednih i drugih isprava podudaraju, uzevši pri tome u obzir psihološke momente i razloge, koji su mogli da izmijene pismo. Iza toga tražimo eventualni indicijarni potez pera, a na kraju unutarnje znakove iskrenosti ili neiskrenosti, kako sam to ja u svojoj raspravi u broju 7. i 8. potanje prikazao.

Glavna je razlika dakle izmedju čiste kaligrafske metode i grafonomske u tome, što se rad č i s t e k a l i g r a f s k e m e t o d e osniva na zaključcima prema razlikama i sličnostima u mjeri, veličini, inklinaciji, načinu izvedbe pojedinih slova i t. d., bez obzira na psihičke i fizičke elemente, koji su imali utjecaja na momentani izgled pisma.

G r a f o n o m s k a s e m e t o d a naprotiv osniva na zakonima pisma i u gore spomenutom specijalnom slučaju ponajviše na zaključku, dobivenom prema podudaranju glavnih značajaka pisma. Jedna metoda uporedjuje sličnost pojedinih slova, dok druga sudi prema izgledu čitavoga pisma, uzevši pri tome u obzir psihofizijološke činbenike, koji su sadržani u zakonima pisma. Razlika izmedju jedne i druge metode, mislim, da je jasna.

Istina je, da se većina vještaka, koji se služe kaligrafskim sistemom, ne služi čistim tim sistemom, već usto promatra i neke glavne značajke pisma. Ali to im malo može pomoći za točnost posljetka. Poznati francuski učenjak i ekspert gosp. E. Solange P e l l a t je kazao u jednom članku o razvitku ekspertize pisma ovo: »U sadašnje doba oni, koji ga (t. j. kaligrafski sistem) rabe, obično uzimaju u obzir glavne značajke pisma, naime one, koje su nezavisne i od alfabeta, kojim se služio pisalac, ali oni to čine, ne razumijevajući ih, ne tražeći njihove uzroke, ne shvaćajući ono, što ih normalno mijenja, i apstrahirajući uglavnom sve one psihološke elemente, koji sačinjavaju njihov temelj.« Dakle pokusi, da se čista kaligrafska metoda upotpuni pomoću nesistematskoga približavanja modernoj grafonomskoj metodi, ne vode k cilju.

Još nešto. — Gosp. Lozovina piše, da su se kaligrafski vještaci u Splitu uvjerili »da u ovom radu ne pomaže mnogo škola ni stečeno znanje ni primjena najmodernijih metoda, ako ekspert ne posjeduje osobiti dar opažanja i zamjećivanja, — neku vidovitost, koja se ne može ne steći ni naučiti, ako nije s nama rodjena.« Izjava gosp. Lozovine, da u ekspertizi pisma nekakva vidovitost igra važnu ulogu apsolutno je pogrješna, te krije u sebi veliku opasnost. Ne samo da se svaka vidovitost mora da isključi, već se mora da isključi i obična intuicija. Moderna ekspertiza pisma je ozbiljna znanost, te se njeno primjenjivanje u praksi osniva samo na logičnim dedukcijama, a osjećaji i instinkt ne igraju u njoj nikakovu ulogu, ili samo ničnu, u koliko mogu da nas navedu na krivi put. Moderni se sistemi ekspertize pisma osnivaju na zaključcima, koji su osnovani na zakonima pisma. Te zakone ne može da nam dade nego nauka, a sami po sebi ne ćemo do njih doći.

To ide tako daleko, da, iako jedan »kaligrafski« vještak uzima u obzir i neke glavne značajke, te ima i veoma dugu praksu, ta mu praksa ne će pomoći da se usavrši i da odbije onu kulturu, koja je potrebna jednomu savremenomu vještaku. Gore spomenuti autoritet gosp. E. Solange P e l l a t je napisao o ovom slijedeće: »Nadodat ću odmah jednu opasku, koja je važna, a to je, da oni (kaligrafski vještaci) mogu da naprave množinu vještva, a da je (potrebitu kulturu) ipak ne dobiju. Praksa u ekspertizi pisma usavršuje samo one, koji imaju dobre početke, a ostavlja čitav život u bludnji one, koji imaju slabe. Ako nismo nikada učili i razumjeli načela, na kojima treba da počiva razmišljanje, varat ćemo se čitav život, kad god isprave budu malo dvojbenije.«

Na drugo, mislim, da nije potrebno, da odgovaram gosp. Lozovini, kojega će valjda bolje nego ikakvo moje dalje razlaganje moći da

razuvjeri slijedeće pismo, koje mi je o ovom predmetu ljubazno upravio naprijed navedeni gosp. E. Solange P e l l a t, predsjednik Tehničkog društva vještaka za pismo u Parizu i jedan od najpoznatijih francuskih vještaka u pismu:

P a r i z, 21. studenoga 1929.

Gospodinu Slovenu J. Smodlaki

u Splitu.

Dragi moj Učeniče!

»Veoma sam sretan, da mogu da Vam točno prikažem načela vještva, koje mi razvijamo u tečajevima Tehničkog društva vještaka za pismo.

Mi prije svega podučavamo, da je vrijedno samo u izuzetnim slučajevima poslužiti se starim kaligrafskim sistemom. Ova metoda ima mnogobrojne mane: s jedne strane čini nas, da smatramo istinitima krivotvorene papire, kada su oblici slova patvoreni sa nešto savršenosti, s druge strane pak navodi nas, da držimo za krivotvorene istinite isprave, u kojima se oblik slova promijenio uslijed naravnih činbenika, kao nastojanja, da se pismo lako čita, želja, da pismo bude što ljepše, osjetljivost, srčba, pijanstvo i druga stanja depresije. Kod traženja pisalaca anonimnih isprava ona nas dovodi da smatramo nerješivima mnoge probleme, koji to nisu, da riješimo mnoge krivce, i. što je još gore, da okrivimo nevine.

Isto tako mi ne gradimo naše podučavanje na temeljima grafološkoga portreta t. j. na klasifikaciji pisma u pojedine vrste u svrhu, da se iz pisma izvadi moralna fizionomija osoba. T. zv. »grafološka« ili »grafotehnička« metoda je bila jedna prolazna ideja, koja se mogla da prikaže sretnom u svoje vrijeme, ali ona nije postigla jedan definitivan stadij.

Velika misao vodilja, na kojoj su osnovani naši radovi, jest, da postoje naravni zakoni pisma, i da prva stvar, koju ima da učini jedan vještak, jest, da ih nauči.

Ja sam prikazao ove zakone u jednoj knjizi, koju Vi poznate. Podastro sam takodjer dug izvještaj o ovom predmetu Akademiji moralnih i političkih nauka našega Francuskoga instituta (Vidi: Annales de l' Académie za srpanj-kolovoz 1929.).

Ekspertiza pisma obuhvaća razne probleme, koji su silno različiti, te jedino zajedničko načelo za njihovo rješavanje može da se reasumira u ovoj formuli: l o g i č n o m i s l i t i, o s l a n j a j u ć i s e n a n a r a v n e z a k o n e p i s m a.

Mi tumačimo našim učenicima glavne pojmove, koji se odnose na ovu formulu. Mi ih učimo, da se čuvaju svoje intuicije, i da prave samo logične dedukcije te da sami uvide, koji stepen točnosti moraju da dobiju njihova opažanja, e da im se jedan zaključak prikaže osnovanim.

Ne mogu da udjem u potankosti zakona, koji vladaju pismom, jer su oni zamršeni i mnogobrojni. Zadovoljit ću se. da Vam spomenem onaj, koji mora da se nadje uvijek kao naslov svakomu djelu o grafistici. Ja ga prikazujem ovako: »Grafički potezi su pod izravnim uplivom centralnoga nervnoga sistema. Njihov oblik se ne mijenja sa organom, koji piše, ako ovaj djeluje normalno i ako je dovoljno izvježban za svoju funkciju.« Ovaj zakon ima mnogo posljedica vrijednih, da se upamte: može se vježbanjem postići, da se piše lijevom rukom jednako vješto kao desnom, tako isto što mozgovi žena ne prikazuju nikakov elemenat, koji ih razlikuje od muških mozgova, pismo žena ne prikazuje nikakov različiti znak, koji bi nam dopustio, da sa sigurnosti naznačimo spol osobe, koja je pisala, prolazna raspoženja duha odrazuju se u pismu; i t. d.

Izvolite primiti, dragi moj Učeniče, izražaj mojih iskrenih osjećaja.

E. Solange Pellat, s. r.

U zadnje je vrijeme ekspertiza pisma u stranom svijetu mnogo napredovala i silno se razvila. Dok je prije netko mogao da sam kao self made man postane vještak u pismu, jer je kaligrafska metoda bila laka i dozvoljavala mnogima, da se njom služe, danas je moderna nauka pokazala, da je ekspertiza pisma mnogo teža, nego što se misli. Mnogi načini rješavanja, koji su se činili tako »naravnima« u kaligrafskoj metodi, dovode do pogrješaka, često veoma kobnih, pa se stoga nesmiju upotrebljavati. Prije nego što se počne učiti, kako treba raditi vještva, treba da se dobro zna, kako se ne smije raditi. Time što ekspertiza pisma postaje zamršenom i traži naučnu spremu, ona postaje nedostiživom za mnoge. Time ona gubi na broju svojih vještaka, ali ono, što ona gubi na broju svojih vještaka, dobiva u točnosti i sigurnosti, što za pravdu mnogo više vrijedi.

Revizija statuta Stalnoga suda medjunarodne pravde

Napisao dr. Bogdan L. N o v k o v i ć, Pariz.

Prošlogodišnje deseto zasjedanje skupštine Lige naroda je bilo plodonosno i u mnogom pogledu značajno za budući razvitak medjunarodnih odnosa. Jedan od korisnih zaključaka u tome smislu je i izmjena statuta Stalnog suda medjunarodne pravde u Hagu. Taj zaključak stvoren je u vezi sa protokolom, na osnovu kojega je američka unija pristupila Stalnomu sudu. Obadvije ove važne odluke skupštine su učvrstile još više snažan položaj Stalnoga suda medjunarodne pravde, koji je on u toku svoga dosadašnjega devetgodišnjeg rada osvojio. Do 14. rujna 1929. broj država, koje su pristupile protokolu od 16. prosinca 1920., kojim je usvojen statut, popeo se na 54. Broj potpisnika t. zv. fakultativne klauzule, za vrijeme samoga zasjedanja se je povećao za 15. Medju potpisnicima nalazimo Francusku, Italiju i Englesku. Nije potrebno naglasiti pristup Sjedinjenih ame-

ričkih država statutu, toliko dugo pripreman i očekivan, imajući naročito u vidu, da bi to mogao biti prvi njihov korak potpisivanju pakta Lige naroda.

Statut suda, usvojen protokolom od prosinca 1920., pokazao se je u praksi u nekim točkama nedostatan i nepraktičan za potrebe, koje su nastupile u toku njegova djelovanja. Zato je već deveta skupština Lige naroda izglasala rezoluciju, kojom je zatražila od savjeta, da ispita revizije statuta Stalnog suda i donese potrebne prijedloge u tome smislu. Savjet je u tu svrhu odredio naročitu komisiju pravnika, u koju je pozvao na saradnju i američkoga pravnika Elih Roota, imajući pri tome u vidu pristupanje Sjedinjenih država statutu suda. Komitet pravnika je zasjedao u Ženevi od 11. do 19. ožujka, a sastojao se je od 15 članova, medju kojima su se nalazili i predsjednik i potpredsjednik suda. Predsjednik je komiteta bio Talijan Scialoja. Taj odbor pravnika je trebao, da podnese svoj izvještaj o projektu izmjene statuta konferenciji država potpisnica statuta, koja je sazvana po savjetu za 4. rujna 1929., t. j. u vrijeme zasjedanja Skupštine ligine. Uz to je odbor pravnika dobio zadatak, da sastavi projekat protokola, kojega bi usvajanje omogućilo pristupanje Sjedinjenih država statutu.

Ideja vodilja pri reviziji statuta je bila, kao što je izvjestilac Politis izjavio u svome izvještaju skupštini, da se stvori jedna sudska organizacija u punom smislu ove riječi. On je u svome djelu »Justice Internationale« već 1924. naglasio, da Stalni sud treba da bude jurisdikcija istinska i stvarno stalna, sastavljena od profesijonalnih sudaca unaprijed odredjenih, ne po parničnim strankama nego po zajednici država. Taj sud treba da sudi u atmosferi pravde i potpune slobode od svakoga političkoga uticaja, te da bude u mogućnosti, da stvori tradiciju i jurisprudenciju. I kao izvjestilac komiteta pravnika imao je zadovoljstvo, da vidi napredak ove institucije u tome pravcu. Osim zaključaka odnosno revizije statuta komitet pravnika je donesao i neke preporuke, za koje je smatrao, da nije potrebno, da udju u sam revidirani statut. Te se preporuke odnose na znanstvenu kvalifikaciju sudaca. Njihova je kvalifikacija odredjena članom 4. statuta, koja je u tome pogledu identična sa kvalifikacijom, koja se traži za članove Stalnog arbitražnoga sudišta, a koja se nalazi u članu 44. haške konvencije od 1907. godine. Preporuke se odnose na notorno poznavanje pitanja medjunarodnoga prava kod kandidata, kao i iskustva na tom polju, znanja čitanja obadvaju službenih jezika suda: engleskoga i francuskoga, te govorenja bar jednoga od njih. Izvjestilac Politis također je u svome izvještaju naglasio potrebu, da se protokol o izmjeni statuta odmah izglasa, kako bi mogao stupiti na snagu 1. rujna 1930., da bi se na taj način mogao po njemu izvršiti izbor sudaca, jer starima ističe njihov devetgodišnji mandat. Da izmjenjeni statut stupi na snagu, predložio je, da ne bude potrebno ni to, da ga sve države potpisnice ratifikuju, obrazlažući to gornjim argumentom. Taj njegov prijedlog usvojen je Protokolom.

Najvažnije promjene u statutu se odnose na kvalitet i broj sudaca, te na vrijeme zasjedanja suda. Da ih vidimo, poredjujući stare i izmijenjene članove statuta.

Član 3. statuta, usvojenoga 16. prosinca 1920., odredjivao je, da se sud sastoji od 11 sudaca i 4 zamjenika. Sam taj član je već predvidio mogućnost povećanja broja sudaca i zamjenika, a na osnovu prijedloga, učinjenoga po savjetu Društva naroda do najviše 15 sudaca i 6 zamjenika. Ta rezerva učinjena je još 1920. zato, jer se već onda računalo na pristupanje sudu nekih velikih država, koje su u ono vrijeme bile izvan Društva naroda. Izmjenjeni član 3. statuta povećava broj sudaca na 15, a suce zamjenike uopće ukida. To ukidanje sudaca zamjenika u vezi je sa promjenama u čl. 16. i 24. Komitet pravnika je obrazložio tu promjenu time, da je iskustvo dosada uvijek pokazalo, da je sud gotovo uvijek bio prisiljen, da sudi sa sucima zamjenicima iz razloga, što su oni bili u većini iz Evrope i više na dohvatu suda nego izvjesni suci sa drugih kontinenata. Osim toga se je pokazalo, da su suci zamjenici bili ravnopravni sa redovitim sucima, a da nisu bili podvrgnuti istim ograničenjima. Novi član 4., koji se odnosi, kao što je ranije spomenuto, na način izbora sudaca i njihovu kvalifikaciju, promijenjen je samo u toliko, što mu je dodana odredba, koja predvidja uslove, na osnovu kojih će se birati suci država, koje nisu članice Društva naroda. Taj dodatak glasi: »U nedostatku naročitoga sporazuma skupština će na prijedlog savjeta odrediti uslove, pod kojima će moći sudjelovati pri izboru članova suda država, koja nije članica Društva naroda.«

Izmjene u redakciji članova 8., 13., 14. i 15. nisu od velike važnosti. Član 16. je glasio dosada ovako: »Članovi suda ne mogu vršiti nikakovu političku ni administrativnu funkciju. Ova odredba se ne primjenjuje na suce zamjenike izvan njihova vršenja funkcija pri Stalnom sudu.« Izmijenjeni član 16. glasi ovako: »Članovi suda ne mogu vršiti nikakovu političku ni administrativnu funkciju, a niti se odavati ikakovomu drugomu zanimanju, koje bi imalo profesijonalni značaj. U slučaju sumnje odlučuje sud.« Ova je odredba također u vezi sa članom 23., te je uvedena u statut u cilju, da suce učini potpuno neovisnima u svakom pogledu od eventualnih uticaja, koji bi bili nužno skopčani sa vršenjem bilo kakove profesije. Vrlo je vjerojatno, da će ova odredba biti nezgodna nekim dosadanjim članovima Stalnog suda, koji su pored toga položaja zauzimali još i položaje profesora sveučilišta i članova najviših sudskih oklegija svojih zemalja. Oni će pri ponovnom svojem izboru morati da se odluče ili za jedno ili drugo. Ova odredba je bila svakako nužna posljedica napretka suda u smislu potpuno stalne jurisdikcije, koja nužno zahtijeva i potpuno stalne profesijonalne suce. No medjutim plaće sudaca su tako visoko odredjene a penzije predvidjene, da ne postoji ni u kojem slučaju opasnost, da će suci tom odredbom biti eventualno materijalno pogodjeni.

Izmjena čl. 17. je neznatna, ali čl. 23. donosi važnu odredbu, koja se odnosi na vrijeme zasjedanja suda. Stari čl. 23. je odredjivao: »Sud drži svoje zasjedanje svake godine jedanput. Osim slučaja druge odredbe pravilnika ovo zasjedanje počinje 15. lipnja i traje, dok se dnevni red ne iscrpe. Kada to prilike budu zahtijevale, predsjednik

saziva sud na izvanredno zasjedanje.« Novi glasi: »Sud zasjeda stalno, osim za vrijeme sudskih praznika, kojih red i trajanje odredjuje sud. Članovi suda, čije se kuće nalaze više od pet dana normalnoga putovanja daleko od Haga, imat će pravo — neovisno od sudskih praznika — na dopust od 6 mjeseci, neračunajući ovamo vrijeme potrebno za putovanje, svake treće godine. Suci moraju, osim u slučaju redovnoga dopusta ili zapriječenosti radi bolesti ili drugoga ozbiljnoga razloga, pravilno opravdanoga kod predsjednika, biti uvijek na raspoloženju sudu.« Ovom odredbom je sud dobio značaj potpuno s t a l n o g a sudišta, pristupačnog u svako vrijeme strankama, koje su u sporu. Ova odredba je postala potrebnom, jer je rad suda naročito u posljednjih nekoliko godina postao tako intenzivan, da je morao da se vrši većinom u izvanrednim zasjedanjima, koja su redovito trajala duže nego redovna. U prvom statutu se nije moglo pomišljati na toliku aktivnost suda, imajući pred očima iskustvo sa Stalnim arbitražnim sudištem. Od sada će prema tome svih 15 sudaca morati biti stalno u Hagu, pa time postaje potpuno umjesna i razumljiva nova odredba člana 16.

Promijenjeni član 25. odredjuje, da sud može osloboditi od dužnosti sudovanja prema prilikama i po redu jednoga ili više sudaca ali pod uslovom, da ih 11 bude uvijek na raspoloženju. Kvorum je ostao kao i ranije odredjen sa devet sudaca. Član 31. proširuje izrijekom ustanovu nacijonalnih sudaca i u ubrzanom postupku. Promjene članova 26., 27., 29., 32., 35. i 39. nisu od naročitoga značaja, osim što članovi 26. i 27. predvidjaju skraćeni postupak u sporovima, koji se odnose na rad, tranzit i komunikacije, koji dosada nije postojao.

Osim gore navedenih promjena dodani su statutu članovi 65., 66., 67. i 68., koji se odnose na davanje savjetodavnoga mišljenja suda po traženju skupštine ili savjeta Društva naroda, a na osnovu člana 14. Pakta liginoga. To djelovanje suda nije dosada nikako bilo regulirano statutom, nego samo pravilnikom suda. To je bio povod mnogim poteškoćama, koje su ovim članovima bar donekle uklonjeni. Donekle zato, što ni njima nije ova kompetencija suda potpuno regulirana i precizirana. Odredbe spomenutih članova su uzete u glavnom iz pravilnika suda.

Kao što se iz navedenih promjena u statutu može ustanoviti, sud je njima znatno pokročio naprijed i može se reći potpuno postigao formalne strane jedne zaista stalne jurisdikcije sa stalnim i profesijonalnim sucima. Treba željeti, da i materijalna strana suda istim koracima podje naprijed, imajući za cilj jedno obligatorno stalno sudište za medjunarodne sporove pravnoga značaja. Broj potpisnika t. zv. fakultativne klauzule, kojom se priznaje obligatorna kompetencija suda za izvjesne vrste sporova, postaje sve veći, od kako su je primile, kao što je naprijed spomenuto, Engleska, Francuska i Italija, pa postoji opravdana nada, da će se obligatorna nadležnost suda u svakom pogledu sve više i više širiti i sud time postati zaista jedan od najjačih instrumenata svjetskoga mira.

Socijologija i bijologija

Napisao dr. F. E. S m o d i ć.

Naše znanje počiva na opažanju (snimanju i usvajanju) pojava vanjskoga svijeta. Prema kakvoći našega snimalačkoga aparata su i naše snimke, ideje, različite i nisu uvijek u suglasju sa zbiljnošću. Ideje prijašnjih vremena nisu uvijek valjane ideje. Nerazvijeni razum pojedinca, pa i čitavih naroda, stvara zaključke, koji se moraju podvrći i opet podvrći ispitu, prije nego li postignu i približnu saglasnost sa zbiljnošću (Wirklichkeit). Ono, što napretkom znanosti nazivljemo, nije ništa drugo, nego dovadjanje mišljenja u »suglasje sa stvarima« (Spencer).

Tako je i naše današnje shvaćanje života naprednije, nego li je bilo prijašnje. Ono se razlikuje od starijega shvaćanja poglavito u tom, što i društvo smatra činbenikom života. Starije shvaćanje, koje (poglavito uslijed znanosti vladajućeg specijalizma) tu i tamo i danas još susretamo, shvaća život kao tvarnu izmjenu medju čovjekom i »prirodom«.

Danas pako znamo, da je i društvo životni činbenik, naime da je život organizama ne samo o fizikalnoj, nego i o socijalnoj okolini njihovoj ovisan i da sastoji u harmoničnom uzajamnom djelovanju medju organzimom i tom njegovom dvostrukom okolinom. Ove veze medju organskim (fizijološkim), fizikalnim (fizikalno-kemijskim) i socijalnim pojavama postojale su naravno i prije, nego smo ih mi opazili i spoznali, ali naše znanje je tek kroz tu spoznaju u suglasje dovedeno sa zbiljnošću. Znanost pako, zadaća koje jest, da iskustvom stečeno naše znanje vjerno interpretira tj. onako prikaže, kako je ono sa pojava i pojavnih agregata snimljeno, bit će u nazočnom slučaju u suglasju sa zbiljnošću, ako našu spoznaju o životu, u kojoj je i sustav spomenutih pojava sadržan, prikaže u istom sustavu.

U koliko znanost toj svojoj zadaći udovoljuje, da li je nauka njena sa naukom spomenutih pojava u suglasju, o tom će biti govora niže; najprije da ogledamo pojave, okolinu.

Promatranjem pojava, koje skupa uzete fizikalnu okolinu čovjekovu sačinjavaju, ustanovljeno je, da su anorganske i organske pojave na zemlji i medju sobom i sa anorganskim pojavama izvan zemlje povezane. Pod uplivom sunčanoga svijetla reduciraju biline iz zraka ugljičnu kiselinu, pa se iz ugljika, uz dovadjanje vode i drugih nekih tvari iz zemlje (dušika), dakle poglavito iz tako zvanih organogenih elemenata pravi organska supstanca (škrob, šećer, drvno vlakno itd.); bilinska supstanca dolazi kao hrana u životinjsko tijelo, pa se tu pregradjuje i pretvara u krv i meso itd. Prema tomu asimiluju biline direktno anorgansku tvar, dočim su životinje na biline upućene, potrebuju (ne gledeći na kuhinjsku sol) samo takove tvari, koje su već kroz organsku pretvorbu prošle. Život bilinski je dakle o toplini i svjetlu sunca, a život životinja o životu bilina ovisan. U tijelo životinje dospjele sup-

stance se tu fiziološki izrabljuju pa razgradjuju, rastvaraju i tvari se vraćaju zraku i zemlji, da obnove svoj kurz. Iz toga vidimo, da je sve bivanje u svemiru jedan proces, pa videći to ne ćemo pitati za »prvi organizam«, ni za »prvoga čovjeka«. Ali život organizma nije samo o toplini, svijetlu, zraku, vodi, kemijskoj sastojini zemlje, tla, ovisan; u obzir dolazi, kako rekosmo, i njegova socijalna okolina, ostali živi svijet, usred kojega živi. Tako nije ni čovjekov život uz povoljnu klimu i povoljno zemljište već osiguran; nije samo o fizikalno-kemijskim uvjetima, nego i o društvu ovisan, u kojem živi i koje, prema svojim političkim (državnim) i ekonomijskim uredbama, na njegov život povoljno ili nepovoljno djeluje, dapače i na djelovanje fizikalne njegove okoline upliva.

Pregledamo li sa toga gledišta povijest njegova života, uključivši i staro, plemensko društvo, dobit ćemo ovakovu sliku: Staro, plemensko društvo, tragovi i ostaci kojega se svuda po svijetu (u Kini, Japanu, Indiji, Grčkoj, Italiji, Francuskoj, Irskoj, Njemačkoj, Rusiji) pa i kod nas još vide, bijaše za čovjeka povoljna socijalna okolina, jer mu je kao članu zajednice zajednički, zadružni život na zajedničkom zemljištu omogućivao lakše i potpunije pokriće njegovih potreba. U naravnim vezom krvi povezanim ovim plemenskim, podjedno i ekonomijskim zajednicama bijaše on kao zasebna socijalno-ekonomijska jedinica nepoznat; takovom je tek kasnije učinjen. Kulturni uspjesi iz te davnine, kao što su pripitomljivanje životinja i poljsko gospodarstvo, sa kojima se novovjeki izumi i otkrića ne mogu takmiti, dokazuju, da je u tim samorodnim društvima ljudskim relativno visoka opća kultura postojala i u interesu tih općina bi bilo, da se je mogla kao takova i dalje razvijati. Ali ona je provalom stranih plemena osvajača u daljem razvitku zaustavljena. Seobe naroda i osvajanja ne možemo svuda vremenski označiti, ali znamo, da su bila općenita pojava, jer historijski su narodi ondje, gdje ih prvi puta u povjesti sretamo, ne starosjedioci, nego pridošlice, osvajači, koji su starosjedioce svojemu gospodstvu podvrgli i na oružju svoje države osnovali. (Tako u Kini, Egiptu, Indiji, Meksiku, Peruu, Japanu, Grčkoj, Rimu i kasnije u provincijama rimskim, koje su naselili Germani. Ima, izgleda, i naroda, u kojih su se gospodstvo i podložništvo i veliki onaj nerazmjer medju narodom i zemljištnim posjedom na drugi način razvili, ali to će biti vrlo rijetke iznimke).

U ovim novim složenim društvima postale su životne prilike posve drugačije, socijalna okolina čovjekova promijenila se je iz temelja. Jedva je moguće oprečnija dva stanja zamisliti, nego li su bila ona, u kojima se je staro društvo nalazilo prije i poslije provale i naseobe osvajača. Zajednica je razvrgnuta, na pojedince pocijepana; društvena veza raskinuta, vezom gospodstva nadomještena; gospodarstvo zajednice je rasuto, zemljište njeno većim dijelom u korist osvajača izvlašteno, u privatno vlastničtvo pretvoreno, starosjedioci na manji dio istoga potisnuti, na rad i podavanja novomu gospodaru obvezani. Novo to društvo, u kojem je »plemstvom« postalo pleme osvajača vladalo, djelovalo je političkim i ekonomijskim svojim uredbama kao nepovoljna socijalna okolina na život pojedinca, jer mu je kroza to, što je izvor egzistencije zemljište, tudjoj vlasti podvrgnuto, tečajem vremena (svud po svijetu) u feud pretvoreno, i on zasebnom, o tudjim interesima ovisnom ekonomjiskom jedinicom učinjen, pokriće potreba njegovih otegoćeno. Stvarni (zemljišni) i osobni (gospodarstveno-podanički) ovi odnosi bijahu onaj okvir, u kojem se je život pojedinca u ovim novim, iz politički i ekonomijski različitih »stališa« sastavljenim, državama odigravao kroz mnogo stoljeća sve do najnovijih vremena, kadno je mjesto vlasti plemstva zauzela vlast kapitala.

Kada je političko-ekonomijska vlast plemstva prestala, a medjutim se novi mobilni kapital u rukama pojedinaca nagomilavao, i kada su se ovi od ostalih slojeva odijelili, kao posebno društvo se organizovali i pomoću kapitala do vlasti došli, preuzelo je i vršilo to novo društvo funkciju društvene okoline pojedinca i njegov je život postajao sve težim, čim većma se je gospodarstvo pod vladom kapitala u poduzeća pretvaralo, tako da je život njegov danas, kada privatni kapital već malne neograničeno vlada proizvodnjom i podjelom dobara, kada čovjek već i najnuždnije svoje konzumne artikle iz njegovih ruku prima, teži, nego je bio ikada. Svojim ekonomijskim uredbama djeluje ova socijalna okolina na sve životne prilike pojedinca. Tako su pojave degeneracije, bolesti, smrti, kriminaliteta, brakova itd. sa gospodarstvenim uredjenjem u uzročnoj vezi.

Kako je pučanstvo sa postepenim napredovanjem industrijalizma tjelesno postepeno nazadovalo, vidljivo je iz onoga obilnoga materijala, što ga je M a r x u svojem »Kapitalu« obradio. Engleska »figurira tu u pročelju«, jer je u ono doba »klasično reprezentovala kapitalističku proizvodnju«, te imala već o tim predmetima službeno tekuću statistiku. Danas je ta pojava i iz podataka ostalih zemalja jasna i poznata.

I seksualni saobraćaj, ova fizijološka funkcija, je postao pretežno ekonomijskim problemom. Sve širima postaju oni slojevi, koji ga poradi ekonomijske nužde nisu kadri u bračnoj formi riješiti, nego se toj potrebi udovoljuje na drugi, vrlo često i neprirodni i protuprirodni način, o čemu nam seksualna patologija i terapija daju užasnu sliku. I pitanje djece je njime u vezi. Iz kaznenih je parnica poznato, da je u najvećoj većini slučajeva čedomorstva i uzrokovanog pometnuća bio motiv ekonomijski. Stoga se pravom srećom (!) smatrati mora da su medicina i kirurgija našle načina i sredstva za sterilizaciju. Time će se standard života poboljšati, borba za opstanak olakšati. Iz svega se toga vidi, da je u životu čovjeka njegova socijalna okolina, naročito sa svojim ekonomijskim uredbama igrala glavnu ulogu; tu igra i danas.

Iz gornjega nacrta smo vidjeli upliv okoline čovjeka na njegov život; vidjeli smo, kako su fizikalno-kemijske i socijalne pojave (političke i ekonomijske uredbe) sa fizijološkim pojavama (prehrana, rasplodnja) povezane; sada ćemo ukrakto ogledati, kako su odnosne znanosti medju sobom povezane, da li su veze njihove sa vezama odnosnih pojava suglasne. Odmah možemo reći, da nisu onako povezane, kao

pojave, koje su im predmetom i da su uopće slabo medju sobom povezane. One su se do krajnosti specijalizovale, jedna od druge ogradile tečajem vremena u tolikoj mjeri, da su tečevine jedne ostale često drugima nepoznate. Ova je pocijepanost (kraj drugih nekih historijskih i modernih, napredak zaustavljajućih činbenika) uzrokom onoga općega intelektualnoga meteža, one »intelektualne anarkije« (Comte), koja vlada imenito u tako zvanim duhovnim (mentalnim) znanostima.

Comteova je zasluga, da je, pošavši stopama bijologa, znanosti u sistem doveo. Njegova se »hierarkija znanosti« odlikuje time, što je pojava položena na realnu podlogu. Načelo njegova sistema znanosti (na kojem je Ostwald neke preinake učinio) jest, da se znanosti moraju tako poredati, da u tom redoslijedu iz medjusobne ovisnosti odnosnih pojava slijedeća medjusobna ovisnost njihova dodje do izraza. Ali ovo načelo nije do kraja dosljedno provedeno (izgleda krivnjom poznate njegove teorije o »trima stadijima« razvoja). Kada je naime Comte upoznao harmoniju medju organizmom i njegovom okolinom kao »temeljni uvjet« života i označio tu okolinu »kozmološkom i socijalnom«, onda bi sa tim shvaćanjem života i spomenutim načelom bilo većma u suglasju, da je u svojem poredjaju znanosti ne socijologiju, nego fizijologiju postavio na zadnje mjesto, jer je život pojedinca, i po njegovu shvaćanju, o socijalnoj okolini ovisan, a ne obratno. Isto tako bi i sa zbiljnošću i sa vlastitim njegovim shvaćanjem većma bilo u suglasju, da je prikazao socijologiju ne zasebno, nego u okviru bijologije kao socijalnu bijologiju. Ovako prikaz nije uspio, a nije ni mogao uspjeti, jer se samostalnosti socijologije protive veze medju odnosnim pojavama, koje niti je htio niti je mogao raskinuti.

Tako nije ni Spencer socijalne pojave kao okolinu raspravio, nije ih kao socijalnu bijologiju u okviru svoje bijologije prikazao, nego ih je zasebno kao socijologiju i to u neposrednoj vezi sa svojom evolucijonom teorijom pokušao prikazati usprkos tome, što je vezu organskih odnosa sa onima, u okolini kojih organizmi postoje, označio glavnim predmetom bijologije (Biol. § 42.) i ustanovio, da »je rod ljudski tečajem svoga razvitka svojoj fizikalnoj okolini priključio i socijalnu okolinu« (Biol. § 33.).

Razmotrimo li iz bližega ovo bijološko shvaćanje, vidimo, da je u potpunom suglasju sa medjusobnim odnosima organskih (fizijoloških), fizikalnih i socijalnih pojava, koji život sastavljaju; da vjerno tumači vezu organizama sa njihovom dvostrukom okolinom, te da podjedno sadržaje i plan za izgradnju sistema znanosti, kojima su te pojave predmetom. Ali Spencer je taj plan napustio, on je sa puta, koji su mu fakta bijologije pokazivala, skrenuo i evolucijona ga je teorija njegova zavela na prikaz spomenutih pojava, koji ne odgovara zbiljnosti. Ovo je nesuglasje očevidno iz prikaza društava, »složenih« onih društava, koja je nastala uslijed provale i naseobe osvajača, uslijed koje je dalji »organski razvoj« starih društava zaustavljen. Vidivši tu činjenicu, postavio je, da uzmogne svoju teoriju i na socijalni razvoj primijeniti tezu, da izvorna socijalna skupina jednostavnim rastom ne

postizava većega obima (veličine), nego da veća društva nastaju ujedinenjem više malih društava.

Ali ni ta teza nije mogla oboriti činjenice, da je to »ujedinenje« uslijedilo oružjem, a ne razvojem, prema čemu je primjena razvojne teorije na ova »veća društva« nemoguća. Prema tomu nisu ni primjeri, u § 226. navedeni, primjeri za razvoj društva, nego za razvoj gospodstva, vlasti kraljeva, koji su ta »društva« u svojoj vlasti — ne drugačije — ujedinili. Po njemu spomenuta kraljestva su kraljestva, ali ne društva. Razvijalo se je u njima ne društvo, nego vlast kraljeva, koji su često i geografski nesuvisle teritorije i posve heterogene elemente u svojoj vlasti »ujedinili«. Iz spomenutoga razloga nije uspio ni prikaz državnih i ekonomijskih uredaba, jer se forme valdavine i ekonomije vremena, koja su za osvajanjima slijedila, nisu iz predidućih forma »razvile«, nego su bile od vladajuće skupine prema njenim interesima stvorene, pa se kao takove ne mogu »zakonu« razvoja podrediti.

U predgovoru k državnim uredbama kaže Spencer (očito za svoju ispriku: »Na pitanje, zašto sam se odvažio na tako opsežni i kompliciran predmet, kada sam znao, da bi za valjanu raspravu istoga trebalo mnogo više vremena i intenzivnijeg istraživanja, odgovaram, da sam i državni razvoj kao dio opće razvojne teorije morao obraditi, a s obzirom na zahtjeve ostalih dijelova nisam mogao ovomu jednomu još opsežnije predstudije posvetiti.«

Iz spomenutoga je razloga, naime s razloga, što nije život, nego svoju evolucijonu teoriju uzeo za vodića, neuspio i prikaz fizikalnih pojava. Ne samo da nisu kao okolina, kao fizikalno-kemijska bijologija u okviru bijologije prikazane, nisu one uopće sistematski prikazane, nego je Spencer cijeli odio o »anorganskoj prirodi« (s obzirom na i onako veliki opseg djela kao i s obzirom na to, što je »organska priroda od neposrednije važnosti«) izostavio, pa je nakon prikaza svojih »Osnova filozofije« pristupio odmah prikazu načela bijologije, a fizikalne pojave je onda prikazao i u bijologiji i u socijologiji. Ali dok su one u bijologiji (ako i nisu kao grana bijologije prikazane) nedeplasirane, nisu one u socijologiji nikako na mjestu. One su ovdje »činbenikom socijalnih pojava«, dakle u neku ruku okolinom socijalne okoline čovjekove učinjene, što ne odgovara ni zbiljnosti, ni Spencerovu vlastitomu shvaćanju života i odnosa medju prirodom i društvom, jer fizikalni pojavi sačinjavaju i po njegovu shvaćanju ne okolinu društva, nego okolinu individualnoga čovjeka, a odnosi medju društvenim i prirodnim silama takodjer nisu neposredni, nego posredni t. j. postoje kroz posredovanje životnih sila individualnoga čovjeka (Osnovi § 72.).

Ali dok su spomenute pojave u tim starijim djelima ipak u vezi (ako i ne u vlastitoj) prikazane, u novijima je uslijed već spomenutoga specijalizma ta veza jedva primjetljiva. Novija se bijologija ograničuje poglavito na prikaz strukturnih promjena, funkcijonih pojava i rasplodjivanja organizama bez punog obzira na njihovu okolinu usprkos tome, što je baš ona, bijologija, ustanovila onu temeljnu istinu, da život počiva na medjusobnim odnosima organizma i njegove okoline. Novija se je socijologija pako još većma ogradila od ostalih znanosti;

veza medju socijalnim i ostalim pojavama nikako ne dolazi do izraza u njenim djelima. Nastojeći, da bude samostalna, otklanja ona svako spajanje sa drugima, pa i sa ostalim društvenim znanostima. To njeno izolovanje je uzrokom njene jalovosti; ovako osamljena niti može drugim znanostima koristiti, niti sebi pomoći. Kao što je pred dvadeset godina priznavala, da su joj predmet i zadaća prijeporni (Monahschrift für Soziologie 1909., str. 25), tako je to i danas. Ona je i danas prisiljena priznati, da ni njen predmet još nije neprijeporno ustanovljen (Wiese, Soziologie, 1926., str. 5). Ona se definuje kao nauka o zajedničkom životu čovječjem (str. 13), a na pitanje, što je život, imaju, kaže, da odgovore druge znanosti (str. 12). O bijologiji se kaže: »Es kann zweifelhaft erscheinen, ob etwa die Nachbarschaft zur Biologie der Gesselschaftslehre mehr Vorteile als Nachteile gebracht hat« (str. 24). O okolini čovjeka se kaže: »Unendlich sind die Einflüsse, die aus der Umgebung auf den einzelnen Menschen einströmen« str. 12); to je sve! Nadalje se kaže, da u znanstvenoj spoznaji »des Zwischenmenschlichen« stojimo tek na početku (str. 34), da treba tek ispitati, što su narod, država, klasa itd. (str. 41) i da ta znanost »erst nach Arbeit einer grossen Generationsreihe in der Zukunft vollendet werden kann« (str. 93). Zar je tu prigovor »der Unklarheit und Lebensfremdkeit« (str. 39) neopravdan; zar nije socijologija nazadovala; zar nije i ono razgradila, što je njen osnivač na temelju bijologije sagradio?

Štetnost do krajnosti tjeranoga specijalizma je opažena već odavna i naglašava se sve češće, ali sintetičan rad je još uvijek rijedak. I ondje, gdje nisu ostale veze medju pojavama nezapažene, je suvisli prikaz istih nedovoljan ili nikakov; znanost zaostaje za znanjem. Tako je interdependencija bolesti sa socijalnim (ekonomijskim) pojavama medicini poznata i ona konstatuje, da su bolesti (npr. tuberkuloza) sa postojećim ekonomijskim neprilikama u vezi, ili da je društveno (ekonomijsko) uredjenje krivo, što »spolno zreli individuum nema mogućnosti, da toj svojoj potrebi u bračnoj formi udovoljuje«, ali medicina i ekonomika nisu nikako povezane. (U sjevero-američkim školama su navodno općenito u porabi učbenici dra. A. Rugga, profesora na kolumbijskom sveučilištu u New-Yorku, u kojima su historija, geografija, ekonomika, tehnika, moralka u jednu »socijološku nauku« povezane; — na koji način, nije nam poznato).

Gornja škica, gore prikazana veza pojava pokazuje, u kakovu vezu treba da se znanosti dovedu, ako će da budu u suglasju sa zbiljnošću. Ona pokazuje, da je mjesto socijologije na strani bijologije. Tu treba ona da se ugradi sa ostalim društvenim znanostima kao jedno, a prirodne znanosti sa tehničkima kao drugo krilo bijologije u jednu te istu jedinstvenu zgradu znanosti. Dok naše znanje ne bude ujedno složeno, prema vezama odnosnih pojava povezano i time sa zbiljnošću u suglasje dovedeno, dotle će znanosti, imenito društvene, ostati više manje jalove, prošlost i sadašnjost nerazumljive, pravo shvaćanje života nemoguće — sve to na veliku štetu intelektualnoga i materijalnoga vota nemoguće, — sve to na veliku štetu intelektualnoga i materijalnoga napretka.

Prijedlog za krivična djela, učinjena prije 1. siječnja 1930.

Napisao Fischer dr. Alfred, Osijek.

Novi krivični zakonik, koji je dobio obaveznu snagu 1. siječnja tekuće godine, u tolikoj se mjeri razlikuje od kaznenoga zakona, koji je do sada vrijedio na pravnom području banskoga stola, da će njegova primjena iz početka zadavati dosta truda. Naročito u ovo prvo vrijeme njegova primjenjivanja nastaju znatne poteškoće time, što novi zakon još ne dolazi isključivo do primjene: djela, učinjena prije 1. siječnja t. g., ustupa staromu zakonu u svakom slučaju, u kome je stari blaži. U ovo prelazno, kritično, vrijeme konkuriraju dva zakona. pa za svako krivično djelo, koje — da tako kažemo — jednom nogom stoji u vremenskim granicama staroga, a drugom u granicama novoga zakona, treba da se utvrdi, koji je zakon za to djelo blaži, kako bi se blaži primijenio. Posao je to mnogo teži i mučniji, nego li se u prvi čas čini.

Ma da je naime propis §-a 2. al. I. krivičnoga zakona po svojoj ideji i intenciji jednostavan i jasan, ipak zadaje poteškoće, čim za konkretni slučaj treba utvrditi, da li je blaži stari ili novi zakon. Pri tome treba prije svega da se ispita, da li je djelo uopće kažnjivo po jednom i drugom zakonu, ili se možda po jednom od njih ne bi moglo kazniti. Moguće je naime, da se neko djelo, koje bi se po starom zakonu imalo kazniti, ne bi moglo kazniti po novome (i obratno), a to s različitih razloga: Novi zakon primjerice ne poznaje toga krivičnoga djela (pomanjkanje objektivnoga učina); ili se po novom zakonu ne bi moglo kazniti radi njegovih propisa o dobi učinioca, uračunljivosti, nužnoj obrani i stanju nužde; ili zato, jer se po novom zakonu kod dotičnoga djela ne kažnjava pokušaj ili pokušaj s nesposobnim sredstvima; ili zato, jer je po novom zakonu nastupio razlog, koji ukida kaznu (n. pr. zastarjelost); ili novi zakon postavlja izvjesne uvjete kažnjivosti odnosno gonjenja, a tih uvjeta nema (n. pr. rastava braka u §-u 292.; prijedlog u §-u 85. kriv. zak.).

Tek kada se utvrdi, da se konkretno djelo ima kazniti i po novom i po starom zakonu, prelazi se na ispitivanje, po kojem se od njih kažnjava blaže. No ovo ispitivanje nas ovdje dalje ne zanima, već ćemo se zadržati kod slučaja, koji smo ovaj čas istakli: Novi zakon postavlja neke uvjete kažnjivosti i gonjenja, koje stari nije poznavao. ili da konkretiziramo: po novom krivičnom zakoniku imade krivičnih djela, koja se mogu goniti i kazniti samo onda, ako oštećenik stavi prijedlog. Po zakonu, koji je do sada bio na snazi, a nije poznavao delikte, koji se gone po prijedlogu, postupalo se kod ovih djela po službenoj dužnosti. Primjerice se utaja (§ 316.) može goniti samo po prijedlogu oštećenika, dočim je pronevjerenje po austrijskom kaznenom zakonu bilo oficijozni delikt. Uočimo li sada jedno ovakovo krivično djelo, koje je učinjeno prije 1. siječnja 1930., kod kojega je krivični

postupak započet tijekom godine 1929., ali nije dovršen, pa se nastavlja za valjanosti novoga zakona, pak uvažimo li još k tome, da se prijedlog po §-u 85. kriv. zak. imade podnijeti u roku od tri mjeseca, otkada oštećenik sazna za krivično djelo i učinioca, nastaje cijeli niz pitanja: Imade l ise postupak obustaviti ili optužba odbiti (§ 276. z. o s. k. p.)? Imade li se prijava oštećenikova, ako je takova bila učinjena, smatrati prijedlogom? Imade li se oštećeniku dopustiti, da sada stavi prijedlog, ili ga se na to što više ima pozvati? Ako da, u kome roku ima da stavi prijedlog? Ili se ima postupati bez obzira na pomanjkanje prijedloga?

Prije svega moramo rješavati jedno prethodno pitanje, moramo naime da opredijelimo juristički značaj prijedloga. Treba utvrditi, da li je stavljanje prijedloga materijalni uvjet kažnjivosti ili procesna pretpostavka gonjenja (kao i optužba), ili — da niječno izrazimo — da li pomanjkanje prijedloga znači, da ne predleži krivično djelo, ili samo to, da se za konkretno krivično djelo ne može goniti. U literaturi imade pristaša jednoga i drugoga mišljenja. Pa i naše pozitivno pravo daje uporišta za obadva shvaćanja. Sama činjenica, što je »prijedlog« normiran u materijalnom krivičnom zakoniku, govori za prvo shvaćanje. I ratio legis, barem kod nekih delikata, potvrdjuje ovo mišljenje: da li je primjerice »bludna radnja« u §-u 272. kriv. zak. delikt ili milovanje, to ovisi o shvaćanju ženskoga lica, prema kojemu je učinjena, pa ako je ona ne smatra deliktom i slijedom toga ne podnosi prijedloga, onda nema krivičnoga djela, a ne samo da se učinilac ne može goniti i kazniti. (Primjer iz Liszt: »Strafrecht«).

Naprotiv govore za drugo shvaćanje riječi zakona, koji izričito veli u §-u 85. i na svim drugim mjestima, da je prijedlog potreban, da se učinilac može goniti. I zakon o s. k. p. pridružuje se ovomu shvaćanju, jer se radi pomanjkanja prijedloga imade optužba odbiti (kao i radi pomanjkanja valjane optužbe), a nema se optuženik od optužbe osloboditi (§ 276.)[1]

Pitanje, da li se prijedlog smatra ustanovom materijalnog prava ili je procesna pretpostavka, važno je radi toga, što ćemo u prvom slučaju morati posegnuti za materijalnim zakonom, u drugom za procesnim zakonima, hoćemo li riješiti zadatak: da li je za djela, učinjena prije 1. siječnja 1930. potrebit prijedlog? Ako je naime prijedlog ustanova procesnoga prava, naći ćemo odgovor u čl. 9. i arg. ex čl. 11. al. I. uvodnoga zakona od 16. II. 1929. te u §§-ima 1., 2., 276. i 337. z. o s. k. p. Po čl. 9. uvodnoga zakona prestaju danom 1. siječnja važiti svi dotadašnji zakoni o krivičnom sudskom postupku; argumnto a contrario iz čl. 11., al. I. slijedi, da se novi procesni zakon imade primjenjivati i na ona djela, koja su učinjena prije njegova stupanja na snagu (osim ako su u prvom stepenu već presudjena); po §-u 1., I. z. o s. k. p. ne može nitko biti kažnjen, ako nije proveden postupak po ovom zakonu; a po §-u 2. ne može se gonjenje ni započeti, dok oštećenik ne stavi prijedlog, ako gonjenje toga krivičnog djela zavisi od prijedloga. Sljedstveno će se u svakom slučaju, u kome je postupak ipak poveden i obdržavana glavna rasprava, morati optužba po §-u 276. odbiti, a ako se ne odbije, moći će se presuda uspješno napadati revizijom radi revizijskoga razloga § 337. lit. v.

[1] Protivno mišljenje na oko podupire § 337. lit. v) z. o s. k. p., koji pomanjkanje prijedloga ubraja medju revizijske razloge radi povrede materijalnoga zakona. No isti paragraf uračunava i pomanjkanje optužbe u istu skupinu, ma da je optužba nesumnjivo samo uvjet za gonjenje. Držimo, da bi dosljedno i ispravno trebalo slova v) i g) §-a 337. prebaciti u § 336.

Ako se pak prijedlog smatra materijalnom predpostavkom kažnjivosti, odlučit će se pitanje po §-u 2., I. kriv. zak. Novi zakon, koji za gonjenje nekoga djela traži prijedlog oštećenikov, primijenit će se samo onda, ako je blaži od staroga. A blaži je — prije svega — u svakom onom konkretnom slučaju, u kome prijedlog nije stavljen, jer se u tom slučaju po novom zakonu uopće ne kažnjava. Imade se dakle kao blaži primijeniti, a slijedom toga postupak obustaviti odnosno optužba po §.u 276. z. o s. k. p. odbiti.

Prema tome smo prethodno došli do posljetka: Bilo da je prijedlog procesna pretpostavka, bilo materijalni uvjet kažnjivosti, ne može se danas nitko više osuditi za djelo, za koje novi krivični zakonik traži prijedlog, ako prijedloga nema.

Čim prihvatimo ovaj zaključak, nastaje pogibelj, da ćemo iz njega povući dalju konsekvenciju, da se ona djela, kažnjiva po prijedlogu, koja su učinjena i otkrivena prije 1. listopada 1929., uopće ne mogu kazniti. Za ova djela naime nije bilo mogućnosti, da se pravodobno (§ 85.) podnese prijedlog: Prije 1. siječnja se nije mogao podnositi, jer ga tadašnji zakoni nisu poznavali; poslije 1. siječnja pak zato ne, jer je bilo prekasno. Ovoj apsurdnoj konsekvenciji treba izbjeći, no kako?

Moglo bi se uzeti, da kaznena prijava, učinjena po oštećeniku, u smislu §-a 90. z. o s. k. p. (§ 79. staroga k. p.) nadomještava prijedlog. No mi držimo, da se ovo ne može prihvatiti iz više razloga. Treba naime da se uvaži ovo: Oštećenik može, ali ne mora podnijeti prijavu, ako želi progon, prijavu može podnijeti i treće lice. Ako je prijavu podnijelo treće lice, onda oštećenik nema više prilike, da podnosi prijavu, makar baš želi, da se učinilac kazni. Oštećenik može prijavu da podnosi prije nego sazna, tko je učinilac, a kada sazna, nije mu stalo i ne želi, da se učinilac kazni, ali ne može prijave povući. Na taj način čijnenica, da je oštećenik podnesao prijavu, nije znakom, da on želi gonjenje i kaznu krivca, kao što obratno nepodnašanje prijave po oštećeniku apsolutno ne znači, da on ne želi gonjenje i kaznu krivca. — A to je baš odlučno, u tome leži smisao, zašto se izvjesna djela gone samo po prijedlogu: neka se učinilac ne kazni, ako to oštećenik ne želi i ne traži. Prijava ili neprijava po oštećeniku ne pokazuje pouzdano, da li oštećenik želi gonjenje i kaznu, pa bi stoga ovisilo o slučaju, a ne o njegovoj želji, hoće li se učinilac kazniti, ako bi se prijedlog surogirao prijavom.

Ne preostaje drugo, nego da oštećenik mora naknadno staviti prijedlog, ako želi, da se postupak produži i izreče kondemnatorna presuda. No, kada ili u kojem roku ima da to učini? Pošto nam riječi §-a 85. ne daju odgovora, a odgovor moramo naći, treba da se poslužimo analogijom, u koju ćemo svrhu posegnuti za §-om 80. kriv. zak. Kako naime po ovom paragrafu zastarjevanje ne teče za vrijeme, za koje se po zakonu gonjenje ne može početi, tako isto ne može da teče rok za podnošenje prijedloga tako dugo, dok je po zakonu nemoguće, da ga se podnosi. Uostalom poznaje kriv. zakonik baš i slučajeve, u kojima ne teče rok za podnošenje prijedloga od dana, kada oštećenik sazna za krivično djelo i učinioca, nego tek od dana, kada otpadnu smetnje gonjenju: to su §§ 246. i 291. Možemo dakle posegnuti i za njihovom analogijom, te ustvrditi, da u našem slučaju ovaj rok ne teče sve do 1. siječnja 1930., da počima teći toga dana, pa da se svršava dne 31. ožujka 1930.

Ispravan postupak suda će biti dakle ovaj: Krivični se postupak prethodno obustavlja, a o obustavi se obavješćuje oštećenik (§ 108. z. o s. k. p.). U obavijesti treba naznačiti razlog, zašto je postupak obustavljen, i dodati, da će se postupak produžiti samo u onom slučaju, ako oštećenik do zaključno 31. ožujka 1930. podnese prijedlog. Dakako da to ima smisla samo onda, ako obustava i obavijest oštećenikova uslijedi prije 31. ožujka, pa bi valjalo da se u svim slučajevima tako učini. Podnese li tada oštećenik prijedlog prije 31. ožujka 1930., postupak se produžuje po §-u 359. br. 1. z. o s. k. p.

Držimo, da ovo rješenje najvećma odgovara intenciji zakona i da po mogućnosti štiti interese svih učesnika: Jer onako, kako ne bilo pravo, da se učinilac kazni, ma da nema prijedloga; kako ne bi odgovaralo duhu zakona, da se učinilac uopće ne može kazniti: isto tako ne bi bilo opravdano, da učinilac izmakne kazni samo zato, jer je oštećenik radi neskrivljenoga neznanja propustio prijedlog: Neznanje je neskrivljeno, jer oštećenik, koji je i svoje doba podnio prijavu i učinio sve, što je s njegove strane bilo potrebno, da se započne i kraju privede gonjenje krivca, kome je možda bilo baš i rečeno, da ne treba ništa više da poduzima u tom cilju, ne mora znati, da radi izmjene zakona treba još jedanput da uzme aktivnog učešća u postupku. Oštećenik ne bi smio da bude prevaren u svojem pouzdanju u (stari) zakon, koji mu je zajamčio, da će krivac biti kažnjen bez njegova (oštećenikova) daljeg učešća, pa stoga držimo, da bi bilo najispravnije, da sud oštećenika pravodobno upozori na mogućnost, da svojim prijedlogom izazove produženje krivičnoga postupanja.

Oporezivanje zakutnih pisara

Napisao dr. Valdemar Lunaček, tajnik komore za trg., obrt i industriju, Zagreb.

U broju 11. i 12. »Mjesečnika« za god. 1929. iznio je gosp. dr. Petar Lapčević tvrdnju, da je zakon o neposrednim porezima od 8, veljače 1928. u protimbi s odredbom §-a 120. zakona od 17. ožujka 1929. o advokatima u pogledu t. zv. nadripisara (piskarača, nadripisara), te da zakon o neposrednim porezima time, što je u njegovu čl. 42. II. grupa t. 1 a) spomenuto potpadanje nadripisara razrezu tečevine (sa 8% od ustanovljene porezne osnovice) sankcijonira opstojnost staleža nadripisara, dok je to zanimanje u cit. §-u zakona o advokatima zabranjeno i stavljeno pod kaznenu sankciju.

Mislim, da ovo gledište gosp. dra Petra Lapčevića nije ispravno.

Zakon o neposrednim porezima je usvojio u pogledu razrezivanja tečevine načelo, da se prihodi privrednih zanimanja uzimaju u obzir isključivo s gledišta njihove ekonomske, a nikako s gledišta njihove legalne opstojnosti. Za oporezivanje tečevinom je jedino mjerodavno, da li se izvjesno zanimanje vrši samostalno, trajno i s tečevnom svrhom. Sve drugo, dakle i legalitet toga zanimanja, irelevantno je s gledišta oporezovanja. Po ovom je načelu u uvodnom stavu A. čl. 42. pravilnika k zakonu o neposrednim porezima od 29. kolovoza 1928. br. 107.000 (»Službene Novine« br. 225. LXXIII od 28. 9. 1928.) opširno opisan pojam samostalnih tečevnih zanimanja, koja potpadaju razrezu tečevine. Tu su izloženi spomenuti kriteriji: 1.) samostalnost, 2.) trajnost i 3. tečevna svrha — i ništa više.

Mislim, da je ovo gledište ispravno, pošto odgovara jednomu vrlo važnomu porezno-političkomu zahtjevu, naime načelu jednakosti poreznog opterećenja. Gdjegod se javljaju prihodi s istim karakterističnim načinom stvaranja, imaju se oni jednom mjerom podvrći oporezovanju. To je gledište poreznoga zakonodavstva. Legalitet dotičnoga zanimanja ima se prosudjivati s gledišta drugih zakona, ali ne s gledišta poreznog zakonodavstva. To je ne samo logično, nego je po mojem mišljenju i pravedno, napose u smislu socijalne pravde. Protivno bi gledište dovelo do toga, da bi sva ilegalna zanimanja (uzimam ovdje ilegalnost u smislu upravno-pravnom, a ne u smislu kaznenopravnom) kao n. pr. nadriobrtnici, nadriliječnici, nadripisari itd., ostala neoporezovana sve dotle, dok im rad ne bi bio konačno onemogućen. Isto vrijedi i za zanimanja, koja nisu ni legalna ni ilegalna (na pr. noćna zabavišta), nego samo tolerirana. Porezni zakonodavac ne može osnovkom za porezni zahvat fiska uzeti drugo, nego stvarne životne prilike, a ne može odavle isključiti ona zanimanja, koja nisu legalna u smislu upravnoga prava u širem smislu riječi. U protivnom slučaju došli bismo do velike i veoma nepravedne nejednakosti u pogledu razrezivanja poreza, i to baš na uštrb legalnih tečevnih zanimanja.

Dosljednjo ovomu načelu je rečeno u navedenom pravilniku k zakonu o neposrednim porezima (čl. 32 B: Grupiranje poreskih pred-

meta), da je nabrajanje poreskih predmeta u pojedinim skupinama (I., II. i III.) izvršeno egzemplifikativno. »Ostala u zakonu nepomenuta tekovinska i samostalna zanimanja — kaže se dalje — valja prilikom porezivanja uvrstiti medju najsličnije u zakonu pomenute tipove poslovanja ili zanimanja«. Ovamo spadaju pored ostalih ne samo zakutni pisari. nego i nadriobrtnici, nadriliječnici, totalizateri itd., koji nisu napose spomenuti u zakonu o neposrednim porezima.

Razlog, zbog kojega je zakon u čl. 42. II. skupina t. 1 a) napose naveo zakutne pisare i prihode općinskih bilježnika van odnosa službe, očevidno je u tome, što takovih zanimanja u praksi imade — nažalost — razmjerno vrlo mnogo. Zakon je time htio napose podcrtati poreznu podložnost ovakovih zanimanja, da se ne bi u praksi dogadjalo, da povrh toga, što se vrše ilegalno, još i ne plaćaju tečevinu. To vrijedi napose za vanslužbene dohotke općinskih bilježnika. Pošto se porezni odbori sastavljaju zasebno za svaku općinu (čl. 113. st. 8. zakona), i to izborom po općinskom odboru, moglo bi se vrlo lako dogoditi, da bi vanslužbeni prihodi općinskih bilježnika ostali uvijek neoporezovani.

Porezna dužnost zakutnih pisara, po kojoj gosp. dr. Lapčević zaključuje, da su oni postali zakonom priznatim zanimanjem, u koliko naime toj poreznoj dužnosti udovoljuju, nije po mojem mišljenju i po onom, što sam dosada kušao obrazložiti, kvalifikatorni elemenat u tom smislu. Nije zato, jer je primarno pravo države na razrez poreza, a konzekutivno, dakle sekundarno: porezna obveza. Onaj dakle, koji plaća porez na temelju zakonito provedenog razreza, nije samim tim još stekao legalitet svoga zanimanja. Porezni zakon statuira samo pravo države na razrez poreza i dužnost gradjana-porezovnika, da ga plaćaju i da se podvrgnu svim propisima, koji su potrebni za ostvarenje prava države na porez. Sve ostalo ne spada u sistem poreznoga zakonodavstva, nego u drugo zakonodavstvo.

Prema tomu držim, da ne postoji nikakova kolizija izmedju propisa čl. 42. II. skupina t. a) zakona o neposrednim porezima i §-a 120. zakona o odvjetnicima.

Ocjene i prikazi

Tomašić dr. Dinko: Kriminalni pobačaj sa gledišta sociologije i kriminalne politike, Zagreb 1930., str. 78.

Auktor je lani, kod Kona u Beogradu, obelodanio raspravu: »Zakoni porasta stanovništva, prilog biosocijalnoj teoriji o razvitku naroda«, koja je bila zapažena i laskavo ocenjena u »Mjesečniku«, u »Srpskom Književnom Glasniku« i u Novoj Evropi«. To je u neku ruku predradnja opće prirode o populacionom problemu kao socijološkoj pojavi, sa osobitim obzirom na naš populacioni problem, kojoj predradnji služi kao supstrat aplikovana statistika.

Došavši u novoj svojoj radnji do zaključka, da se stanovništvo Bosne i Srbije razvija sa smanjenim priraštajem u jedinici vremena,

t. j. da se kreće usporenom brzinom, kao i da mortalitet Hrvatske u poslednjem deceniju pred svetski rat pokazuje mnogo slabiji indeks opadanja, dok natalitet i dalje opada istim smerom, auktor ispituje jedan od elemenata opadanja stanovništva kod nas i baš onaj kriminalnog pobačaja.

Auktor je već prije tečajem god. 1929. obelodanio deo ove radnje pod naslovom: »Socijalni položaj žena u Srbiji i njegov uticaj na namerni pobačaj« u beogradskom »Arhivu«, a deo pod naslovom: »Moralne ideje, religija i zakoni kao regulatori fertiliteta« u »Mjesečniku«. Pred nama je sada celokupna radnja, koja se sastoji iz predgovora, te iz sledećih ekskursa: I. o sociologiji i sociološkoj metodi; II. o granicama izmedju sociologije i kriminologije; III. o faktorima, koji utiču na postanak i kretanje pojave kriminalnoga pobačaja (socijalne prilike, biološke osebine naroda i psihoza rsedine; moralne ideje, religija i zakoni).

Pojava priminalnoga pobacivanja, poprimila je u nekim krajevima naše države zaprepašćujuće razmere. Auktor ju je istražio u dva smera: ispitao je socijalni život i raširenost kriminalnog pobacivanja u nekim selima Šumadije, Mačve i Pomoravlja, kao što je ispitao seksualni život raznih društvenih slojeva. Ispitivanje u prvome pravcu izvedeno je preko socijalnih sestara, koje su ispitale 337 udatih žena o svim okolnostima, za koje je auktor smatrao, da mogu biti u vezi sa pojmom kriminalnoga pobacivanja. Ispitivanje seksualnoga života raznih društvenih slojeva je izvršeno na poliklinici kožne i venerične bolesti u Beogradu, na kojoj je bilo ispitano 188 muškaraca i 292 žene. Na osnovu ovih podataka je auktor došao do sledećih zaključaka:

Mortalitet male dece u Srbiji je ogroman i u odnosu prema ostalim zemljama nesrazmerno velik, što pisac dovodi u usku vezu sa težinom rada, koji žena obavlja, i sa načinom života, koji žena u Srbiji provodi. Uporedivši postotak žena, koje tamo pobacuju, u vezi sa brojem rodjene djece, postavlja pisac tvrdnju, da nije daleko od zaključka, da se Srbija nalazi pred t. zv. sistemom dvoje dece. Uporedivši napornost posla, raširenost pobacivanja kao i mortalitet dojenčadi u vezi sa brojem članova u porodici zaključuje, da veći broj članova u porodici, a prema tome i zadružni život, negativno utiče na socijalni položaj žene i na socijalne prilike uopće.

Osnovom pak uporedjivanja dužine odmora posle porodjaja i raširenosti pobacivanja u dvema različitim generacijama, raširenosti pobacivanja u vezi sa brojem rodjene dece i sa ekonomskim stanjem, zaključuje, da je raširenost namernoga pobacivanja u mladjoj generaciji vrlo velika i da ekonomsko stanje ne vrši gotovo nikakav uticaj na tu pojavu.

Promotrivši fekunditet žena triju generacija u Srbiji, auktor dolazi do zaključka, da tamo i fekunditet postepeno slabi, te prelazi na ispitivanje kažnjivosti i rasprostranjenošti kriminalnoga pobacivanja, koje je ispitivanje izvršio u Srbiji i u Dalmaciji. Zaključuje, da, dok u Srbiji vlada epidemija pobacivanja, u Dalmaciji ima tragova te pojave, koji su jači u zagorskim nego li u primorskim krajevima, kao i da je intervencija države u formi kazneno-pravnih mera neprovediva

i iluzorna tamo, gdje je ova pojava rasprostranjena u masama. Svejedno zastupa mišljenje, da je država primorana potražiti sredstava i način, kojima će se braniti i lečiti od ove bolesti.

Auktor nalazi, da je potrebno, da se delikt pobacivanja različito kažnjava u vezi sa različitim okolnostima, u kojima se pojavljuje.

Ovo su ukratko glavniji posleci, do kojih auktor dolazi u ovoj raspravi, pisanoj sa velikom akribijom i zamernom naučnom spremom. Ova rasprava kao i ona o zakonima porasta stanovništva, prva ove vrste u našoj socijaloškoj knjizi, podobna je, da dade mnogo lepih i doista nužnih pobuda onima, koji kod nas drže u svojim rukama niti socijalne politike.

Iako se u svim pojedinostima ne bismo mogli složiti sa gosp. piscem, svejedno pozdravljamo ovu njegovu radnju, koja je, zajedno sa malo čas spomenutim njegovim ranijim delom, plod ozbiljnog svestranog i uspešnog obradjivanja jedne skoro sasvim neizorane njive u oblasti naše socijologije i kriminologije, uz sretnu i veštu uporabu aplicirane statistike u svrhu ilustracije postavljenih i dokazivanih tvrdnji.

Mi tu radnju najsrdačnije preporučamo pažnji svih pozvanih činilaca, kao i lica, koja se bave socijološkim i kriminološkim pitanjima.*

W e r k dr. Hugo.

Pravosudje

a) Gradjansko

Sud prebivališta pokojnika je nadležan za provedbu ostavinske rasprave i glede one nepokretne imovine, koja se nalazi u pravnom području naše države, različitom od pravnoga područja njegova prebivališta.

Rješidba banskoga stola od 19. prosinca 1928. br. 31.534.
(Odluka sudbenoga stola u Varaždinu od 23. srpnja 1928. br. 6.226/gr.)

U »Mjesečniku« br. 9. i 10. od god. 1929. na str. 388 i sl. čitamo članak gosp. suca M. Maljkovića o pitanju, da li je sud prebivališta pokojnika nadležan za provedbu ostavinske rasprave i glede one nepokretne imovine, koja se nalazi u pravnom području naše države, različitom od pravnoga područja njegova prebivališta. Tu pisac spominje, da se rješidba banskoga stola od 5. listopada 1927. br. 23839 stavila na niječno stanovište.

Medjutim ja imadem skroz oprečnu rješidbu banskoga stola od 19. prosinca 1928. br. 31534/28. IV-743/1928. u ostavinskom predmetu pok. L. E. iz Varaždina, koji je bio vlasnikom nekretnina na području Hrvatske i na području Slovenije, a stanovao stalno u Varaždinu, gdje je i umro, te je pred sudbenim stolom iza njega provedena ostavinska rasprava. Tijekom te rasprave stavilo se okrajno sudište u Ormožu u Sloveniji odlukom od 10. srpnja 1928. br. A-111/9-1928. na stanovište, da je ono zvano za provedbu ostavinske rasprave iza pok. L. E. iz Varaždina glede nekretnina, koje leže u području sudišta u Ormožu,

* Na autorov izričiti zahtjev tiskano istočnim književnim jezikom. (Op. ured.).

jer se prema plenarnom rješenju apelacijskoga sudišta u Ljubljani, objavljenoga raspisom predsjedništva višega deželnoga sudišta u Ljubljani od 28. siječnja 1925. prs. 1866/2/24.-25., imade u ostavinama pripadnika u kraljevini SHS ujedinjenih pokrajina osim u ostavinama pripadnika Slovenije i Dalmacije postupati po §-u 22. ces. patenta od 9. kolovoza 1854., a ne po §-u 21. istoga patenta.

Sudbeni stol u Varaždinu se je na to rješenje okrajnoga sudišta u Ormožu izjavio odlukom od 23. srpnja 1928. br .6226 gr. Os-20-1928. nenadležnim za vodjenje ostavinske rasprave glede nekretnina pok. L. E., koje leže u području Slovenije, a u obrazloženju te svoje odluke kaže medju inim, da izdaje takovo rješenje i zbog toga, da se ne iaziva sukob u pitanju nadležnosti sudova.

Povodom mojega pravnoga lijeka protiv te odluke sudbenoga stola izdao je banski stol rješenje od 19. prosinca 1928. br. 31534, kojim odluku sudbenoga stola preinačuje i odlučuje, da sudbeni stol u Varaždinu imade provesti ostavinsku raspravu iza pok. L. E. glede čitave njegove zaostavštine, i toga razloga, što je pok. L. E. imao redovito boravište u Varaždinu, što po §-u 21. izvpp. imade sud, kojemu pristoji po zakonu o nadležnosti u gradjanskim pravnim poslovima raspravljati ostavštinu kojeg ovozemca, imade obavljati tu raspravu u svoj pokretnoj imovini pokojnika, ma gdje se nalazila, te o nekretninama pokojnika ležećim u cesarevini austrijanskoj, nadalje što su Hrvatska i Slovenija u istoj državi, pa se ne radi o nekretninama inozemca, a ne može biti odlučna okolnost, da se radi o 2 različna pravna područja, prema čemu ne može doći do primjene §-a 22. izvpp.

Prema tomu se vidi, da se je banski stol rješidbom od 19. prosinca 1928. br. 31534 stavio na protivno stanovište od onoga u svojoj rješidbi od 5. prosinca 1927. br. 23839, a mnijenje je moje malenkosti, da zakonskim propisima odgovara samo rješidba od 19. prosinca 1928. br. 31534.

U predmetu, koga sam gore naveo, postala je rješidba banskoga stola pravomoćnom, pa stol sedmorice nije došao u priliku, da svoju niječnu rješidbu od 9. travnja 1929. br. 1065. prilagodi pozitivnomu rješenju banskoga stola.

Priopćio dr. A n t e M a g d i ć, odvjetnik u Varaždinu.

Odvjetnik može utužiti svoju zaslužbu, nastalu u zastupanju pred kaznenim sudom, pred istim sudom kao gradjanskim sudom.

Rješidba stola sedmorice od 25. travnja 1929. br. 2.383

(Odluka sudb. stola u Z od 25. svibnja 1928. br. 37.344/gr., rješenje banskoga stola od 17. listopada 1928. br. 20.470).

Na tužbu tužitelja dra R. J., odvjetnika, u Z. proti I. G. radi D. 1.720 spp. nakon uskladjene parnice i nadopune s u d b e n i s t o l u Z. je odlučio:

U rješenju ovoga zapisnika sa nastavkom skladnika, koji se pridržava u spisu dozvolom uvida i prepisa strankama, vidiv iz tužbe tužiteljeve i iz tečaja cijele usmene rasprave, da se u nazočnoj parnici radi o utuženju odvjetničke zaslužbine u kaznenom predmetu, — i vidiv, da je tuženi na prvom raspravnom ročištu dne 2 ožujka 1927. stavio prigovor nenadležnosti ovoga suda, jer da konkretni spor spada pod nadležnost kotarskoga suda I. u Z. obzirom na utuženi iznos; — vidiv, da se, kako je i gore rečeno, tužbeni zahtjev osniva na naslovu braniteljske za-

službe, koju tužitelj ni u smislu § 26. odvjetničkog reda nikako ne bi mogao utužiti pred sudbenim stolom u Z. kao kaznenim sudom, pred kojim je tekao postupak, iz kojega je potekla utužena tražbina, nego da je uslijed toga imao tužitelj nazočnom tužbom u smislu § 26. odvj. reda protiv tuženika ustati pred osobnim sucem t. j. sudom tuženikovim; — vidiv, da je tuženik iz Z. i da se u nazočnoj parnici radi o utuženju odvjetničke zasluzbe, bolje dijela odvjetničke zasluzbe, koja je obredjena pravomoćno na 2.210 D., a dio, koji se utužuje, da iznaša 1720 D. spp.; — vidiv, da je osobni sud tuženikov po § 13. sud. jer je prebivao u ono doba, kada je podignuta bila tužba u nazočnoj parnici, u Z. savezno na ustanovu § 15. sl. a sudovnika na zakonu od 28. lipnje 1922. br. 14.434 o proširenju nadležnosti kotarskih sudova u sjedištu sudbenih stolova, kotarski sud I. u Z., jer je utužena tražbina ispod 2500 D.; — vidiv s toga, da stvarno ovaj sudbeni stol za raspravu ovoga predmeta i nije nadležan, — ovime se po § 47 grpp. dokida usmena rasprava pred ovim sudom u ovoj parnici, a tužitelj se sa ovom tužbom upućuje na nadležni kotarski sud I. u Z. time, da imade tuženiku naknaditi trošak ove rasprave, koji se sudbeno obredjuje na 3.118 D. pod prijetnjom ovrhe u roku od 14 dana.

Banski stol povodom utoka je potvrdio odluku sudbenoga stola uvaživ, da se tužbeni zahtjev osniva na naslovu odvjetničke zasluge u kaznenom predmetu, koji se nikako ne bi mogao utužiti pred sudbenim stolom kao kaznenim sudom, pred kojim se raspravlja stvar, iz koje proističe utužena tražbina, pa je za rješenje spora o odvjetničkoj zaslužbi nadležan isključivo gradjanski sud, jer se po § 26. odvjet. reda razumijeva samo gradjanski, ako se nije rasprava pred dotičnim kao gradjanskim sudom raspravljala, pa stoga prestaje prvi slučaj nadležnosti predvidjen u § 26. odvjet. reda, te tužitelj može povesti postupak samo pred redovitim sudom okoliša tuženikova redovitoga prebivališta ovdje pred kotarskim sudom I u Z.; — uvaživ, da je stoga napadnuta odluka opravdana i na zakonu osnovana;

obnašao je ništovnu žaobu tužitelja dra. R. J. zabaciti njegov utok odputiti i napadnutu prvosudnu odluku potvrditi.

Stol sedmorice uvaživ, da je po §-u 25. odvjetničkoga reda slobodno odvjetniku likvidirane pristojbe utužiti ili pred sudom onim, pred kojim se je raspravljala stvar, iz koje proističu te pristojbe, ili pred osobnim sudom branjenikovim; — uvaživ, da je po tom prepušteno odvjetniku, da li će pristojbe svoje utužiti pred prvim kao kauzalnim sudom, ili pred osobnim sudom dužnika; — uvaživ, da okolnost, što su pristojbe nastale iz zastupanja stranke pred sudbenim stolom kao kaznenim sudom, ne upliviše nimalo na nadležnost kauzalnu, u § 26. odvjet. reda ustanovljenu, jer sudbeni stolovi i kotarski sudovi vrše jurisdikciju u gradjanskim i kaznenim stvarima, a vrše ju kao jedinstveni sudovi po postojećim propisima, posebno izdanim za gradjanske stvari i posebno izdanim za kaznene stvari; — uvaživ, da se sudbeni stol kao kazneni i kao gradjanski ima smatrati jednim te istim sudom, to je tužitelj dr. J. mogao svoje pristojbe utužiti pred sudbenim stolom kao kauzalnim sudom; — uvaživ, da niže odluke nisu utemeljene na pravilnom tumačenju zakona;

našao je povodom izvanrednog previdnog utoka dra. I. R. temeljem §-a 318. grpp. ukinuti obje niže odluke i prvostepenomu sudu naložiti, da predmet mimo razloga nenadležnosti, po tom sudu navedenih, a neosnovanih, u iznovični pretres uzme i dalje po zakonu postupa — Izreka o trošku pravnih lijekova pridržaje se konačnomu rješenju same stvari.

Priopćio dr. Rudolf Jagić, odvjetnik, Zagreb.

§. 10. Zak. o zašt. radnika od 28. veljače 1922., da se svaki prekovremeni sat ima naplatiti sa bar 50% više od redovitoga sata, je ius cogens i zato tome protivan ugovor nema pravne valjanosti.

Riešidba banskoga stola od 12. prosinca 1929. br. 40.847.
(Osuda kot. suda u Z. od 5. srpnja 1929. br. 8.242/gr.)

Kotarski sud I. u Z. je u parnici A. P. pilarskog radnika u Zagrebu, tužitelja protiv tv. Ž. d., zadruge s ograničenim jamstvom, tuženoj iz Zagreba, radi D. 778 spp. na tužbu od 30 listopada 1928. br. 67.780/gr. provedene usmene rasprave i na ročištu od 4. prosinca 1928 uz pristup obiju stranaka dovršene i tom prilikom sačinjene usklade spisa sudio:

Tužena tv. Ž. d. je dužna priznati, da se odluka obrtne oblasti gradskoga poglavarstva u Z. proglašena na raspravi dne 22. listopada 1928. u predmetu A. P. proti tuženoj radi D. 778 spp. pod ozn. III. 96.432/28, kojom se tužiteljev zahtjev odbija, stavlja izvan kreposti, te je tužena dužna tužitelju A. P. iz Zagreba platiti s naslova dijela plaće za prekovremene radne satove kod nje svotu od D. 778 sa 6% kamatima od 16 rujna 1928. do plateža tekućima kao i naknaditi mu ovoparbeni trošak sudbeni, sa D 660 obredjen — u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Osim toga dužna je tužene u istom roku pod prijetnjom ovrhe doprinijeti taksenu marku na tužbu od D. 76

Razlozi: Neprijeporno je medju strankama, da je tužitelj bio kod tužene namješten u svojstvu pilarskoga radnika od 6. veljače 1928. do 15. rujna 1928. Nadalje je neprijeporno, da je tužitelj za svoj rad po tuženoj bio plaćen na svaki redoviti sat sa D. 4. Isto je tako neprijeporno, da je tužitelj kod tužene radio svega 389 prekovremenih sati, te da je i za te satove rada bio plaćen kao i za redovite sa D. 4 po satu Konačno je neprijeporno, da je tužitelj sklopio sa tuženim utanačenje, prema kojemu je priznao, da mu tuženi i prekovremene radne satove plati kao redovite t. j. D. 4 po satu, te da je, utuživši za svotu od D. 778 spp. s naslova 50% povišice po satu na redoviti nadnicu od D. 4 po satu za 389 sati, bio s tom tužbom po obrtnoj oblasti odbijen. Prijeporno je medju parbenim strankama jedino to, da li je utanačenje, da će se prekovremeni satovi plaćati kao redoviti, obzirom na ustanove zakona o zaštiti radnika od 28. veljače 1922. valjano, za stranke obvezatno, uopće dopustivo.

Tužena tvrdi, da takovo utanačenje obvezuje stranke obzirom na §§ spomenutoga zakona te obzirom na ustanove § 879. ogz. u savezu sa poglavljem XXVI. ogz., koje ustanove ne spominju pogodbu, kakova je nazočna kao zabranjenu, dok § 5. zakona o zaštiti radnika dopušta, da se radni odnos izmedju vlasnika preduzeća i njihova pomoćnoga osoblja ustanovi kolektivnim individualnim ugovorom.

Naprotiv tužitelj ističe, da je ovakva pogodba obzirom na ustanove zakona o zaštiti radnika a napose prema § 5., 6., 10., 123. i 124. toga zakona ništetna i to tim više, što za provedbu § 10. ovoga zakona isti zakon u § 123. predvidja čak i kaznenu sankciju. Stoga da je odredba § 10. spomenutoga zakona kao i sve njezine odredbe uopće prinudne prirode, njihovo kršenje pače i kažnjivo, pa prema tome kao ius cogens ne mogu biti predmetom ugovaranja medju strankama, te da je svako ugovaranje protiv ovih odredaba ništetno.

Prigovor tužene, da je obzirom na §§ spomenutoga zakona, uredjenje radnoga odnosa pripuštene strankama nije uvaživ upravo obzirom na ustanovu toga §-a, koja predvidja ugovaranje, ali samo u toliko, u koliko je isto u skladu s tim zakonom. § 10. toga zakona odredjuje, da se svaki prekovremeni rad ima platiti najmanje 50% više nego redoviti. § 123. toga zakona odredjuje kaznenu sankciju za povredu §-a 10. Kako je neprijeporno, da radni odnos medju parbenim strankama spada pod ustanove zakona o zaštiti radnika, te obzirom na spomenute ustanove toga zakona nedvojbeno proizlazi, da utanačenje, koje se kosi s ustanovama § 10., jer je prinudne naravi, čije je kršenje što više i kažnjivo, po istom zakonu nema nikakve važnosti niti obvezuje stranke.

Pozivanje tužene na ogz sasvim je neumjesno, već naprotiv dokazuje samo to, da je već i u doba redakcije ogz bilo zabranjenih utanačenja. § 879. ogz. spominje neka od zato zabranjenih utanačenja primjerice, dok za ostale veli, da su spomenuta na svojem mjestu.

Godine 1856. nije radničko pitanje kod nas postojalo kao socijalna pojava znatnijega opsega, pa je razumljivo, da ogz. nije mogao tada normirati odnose, kako to čini zakon o zaštiti radnika, koji je izazvan upravo novom strukturom društva, a koji ima svrhu — kako mu već ime kaže — da radnika kao socijalno slabijega, nego što je poslodavac, zaštiti upravo i proti ovakvih ugovora, kao što je nazočni medju strankama sklopljeni Kada bi se zakon o zaštiti radnika tumačio onako, kako to pokušava činiti tužena, bila bi promašena cijela svrha toga zakona.

Kraj takova stanja stvari je posve neodlučno za ishod ove parnice, da li je po poslovodji tuženo radništvo njezino, pa i tužitelj bio prisiljen, da potpiše odnosno utanačenje, da se odriče dodatka od 50% na prekovremene satove. Isto je tako neodlučno i to, da li je tužena bila presudjena na globu od D 500 i zašto, kao što je neodlučno i sve ostalo, što je bilo izneseno tokom ove parnice.

Slijedom svega gore izloženoga valjalo je udovoljiti zahtjevu tužbe.

Banski stol je povodom pravnih lijekova tužene Ž. zadruge u Zagrebu obnašao žalbu ništovnu kao neosnovanu zabaciti, a priziv otputiti, te potvrditi napadnutu osudu prvoga suda — iz slijedećih razloga:

Ništovna zalba tužene mora se zabaciti, jer u postupku nema niština, označenih u § 339. grpp. Što se tiče same stvari, napadana prvostepena osuda je opravdana i na zakonu osnovana razlozima za nju navedenim, jer su prema ustanovi § 10. zakona o zaštiti radnika vlasnici poduzeća dužni svaki prekovremeni rad plaćati najmanje 50% više od redovnoga. Ova je ustanova imperativna i od iste stranke ne mogu otstupiti, jer toj ustanovi daje zakon i sankciju, odredjujući u § 123. i kazne za vlasnika poduzeća, koji prekrši propise § 10. istoga zakona. Ne mogu stoga stranke ništa protivna propisu tog §-a ugovoriti, a ako su već ugovorile, nema to utanačenje pravne valjanosti i obvezatnosti, pa je stoga pravilno napadana osuda presudu obrtne oblasti u Zagrebu od 24. listopada 1928. br. 96432, kojom je odbila tužitelja sa njegovim potraživanjem za prekodužni rad sa 50%, stavila izvan kreposti i tužbenomu zahtjevu udovoljila.

Pošto je i parbeni trošak pravilno po § 537. grpp. dopitan, za preboj parbenoga troška nema zakonskih uvjeta, to valja i priziv tužene otputiti i napadnutu osudu potvrditi

Priopćio dr. I. P.

b) Kazneno

Jednostrani pravni lijekovi mogu imati kao posljedicu naknadu troškova samo u toliko, u koliko se oslanjaju na izreku u glavnoj stvari. Inače oni ne mogu prouzročiti zahtjev protivnika na naknadu troškova, sve da su uspješni. Troškove jednostranih pravnih lijekova u pravilu ima snositi žalilac.

Rješenje stola sedmorice, odjeljenje B, od 24. rujna 1929. Posl. br. Kl 245/29.

Stol sedmorice, odjeljenje B, kao kasacijski sud, rješavajući žalbu ništavnosti vrhovnoga državnog tužiošiva na obranu zakona u smislu § 292. k. p. presudio je:

Točkom D zaključka višega zemaljskoga suda u Splitu od 14. siječnja 1929. D 2/29-1, kojom je optuženiku Petru V. bila nametnuta dužnost, da kroz 14 dana plati Antoniji udov. Andrije V D. 359.50 u ime troškova žalbe, uložene protiv zaključka od 15 listopada 1928. Pr 10/21/102, povrijedjen je zakon u odredbama §§ 389. i 391. k. p., poništuje se rečena izreka, te se optuženik oslobadja od isplate tih troškova.

Razlozi: Andrija V. privatnom tužbom, prikazanom na 12 lipnja 1921., tužio je Petra V. radi uvrede časti. Na glavnom pretresu od 10 ožujka 1925. presudni je sud po § 46 k. p. obustavio krivični postupak, jer se ispostavilo, da je privatni tužilac preminuo na 15. studenoga 1924.

Branilac je V. prijedlogom prikazanim na 13. veljače 1926., tražio, neka presudni sud obistini optuženiku parnički trošak, što ga je popisao, te neka osudi privatnoga tužioca na naknadu tih troškova. Okružni je kao presudni sud u Splitu zaključkom 15. listopada 1928. obistinio optuženikov parnički trošak u iznosu od D. 2630. te naredio Antoniji udovi V. kao jedinoj baštinici preminuloga privatnoga tužioca, kojoj je ostavština pokojnika bila u cjelini dosudjena, neka mu taj trošak isplati. Ovaj je zaključak bio dostavljen bivšemu punomoćniku privatnoga tužioca, Antoniji ud. V. i optužnikovu braniocu. Proti ovomu zaključku uložile su pritužbu sve tri stranke, u kojoj su prve dvije poricale dužnost naknade parničkoga troška, a branilac se optuženika žalio radi preniskoga obistinjenja tih troškova.

Zaključkom 14. siječnja 1939. D. 2/29 višega zemaljskoga suda u Splitu bila je točkom A) odbačena pritužba bivšega punomoćnika privatnoga tužioca; točkom B) bilo je udovoljeno pritužbi Antonijete ud. Andrije V., te odbijen prijedlog optuženikov za naknadu parničkoga troška; točkom C) pritužba je bila upućena na rješenje pod B), dok je točkom D) Petar V. bio osudjen, da plati Antoniji udovi V. D. 359.50 za troškove pritužbe.

Točkom D) ovoga rješenja povrijedjen je zakon u propisima §§ 389 i 390. k. p.

U pogledu naknade parničkoga troška, u koji se ima ubrojiti i trošak pritužbe po § 392. k. p., krivični postupak postavlja u §§ 389. i 390. k. p. osnovno načelo, da se optuženiku ima u presudi nametnuti naknada parničkog troška za slučaj, da bude oglašen krivim zbog utuženoga krivičnoga čina, a da u svim drugim slučajevima državni erar u pravilu ima snositi taj trošak. Država nije nikada dužna, da optuženiku naknadi njegov parnički trošak, jer je u § 390. k. p. izričito rečeno, da državno tužioštvo nikada ne može biti osudjeno na naknadu ovih troškova. U granicama ovog osnovnoga načela odredjuje dalje § 390. k. p. za slučaj, da krivični postupak ne bude dokončan presudom krivice, a krivični postupak bude pokrenut na zahtjev privatnoga tužioca ili privatnoga učesnika po § 48. k. p., da se ovim licima zaključkom ima nametnuti naknada cijeloga troška, prouzrokovana njihovim istupom. Ako je pak krivični postupak prouzročen nečojim svijesnom lažnom prijavom, onda se naknada parničkoga troška ima nametnuti prijavljivaču.

Na koncu zakon odredjuje (§ 390. II. k. p.), da one posebne troškove, prouzrokovane redovnim pravnim lijekom ili prijedlogom za obnovu postupka, snosi ono lice, koje je uložilo pravni lijek ili postavilo rečeni prijedlog, u koliko je prvi ostao potpuno bezuspješan, a drugi bio odbačen bez obzira na to, da li je on inače dužan ili ne naknaditi ostali parnički trošak. Ali zakon ne izriče, da je protivnik dužan naknaditi trošak pravnoga lijeka, ako je ovaj bio uspješan.

Iz izloženoga izilazi, da je dužnost naknade parničkoga troška zavisna o uspjehu krivičnoga postupka u glavnoj stvari. Sve da bi se dakle moglo uzeti, da se ovdje radi o troškovima jednoga redovitoga pravnoga lijeka u smislu II. stava § 390. k. p., ne može se nikako izvesti zbog nestašice izričitoga zakonskoga propisa, da je optuženi V., protiv koga je krivični postupak bio obustavljen, po § 46. k. p. dužan naknaditi ih baštiniku privatnoga tužioca. Iz činjenice, da je pravni lijek bio uspješan, dalo bi se izvesti samo to, da privatni tužilac, odnosno njegov baštinik, nema nikomu da naknadjuje troškove toga pravnog lijeka

Privatni je tužilac ovdje u položaju, sličnom onomu oslobodjenoga optuženika prema državi. Ovaj nije dužan naknaditi državi predujmljeni parnički trošak, ali ni država nije dužna optužniku naknaditi eventualne troškove odbrane. Nema nikakva razloga, da se sa privatnim tužiocem bolje postupa u ovoj smjernici, nego li sa optuženikom, te da mu se osigura naknada trošaka za uloženi pravni lijek.

Ali se ovdje ne radi uopće o redovitom pravnom lijeku, kakova ima u vidu II. stav § 390. k. p. Propisi §§ 389. i 390. k. p. govore o dokončanju krivičnoga postupka sa presudom i sve govori za to, da II. stav § 390. k. p. ima u vidu pravni lijek protiv presude. Ovdje može doći u obzir samo pravni lijek, uložen protiv izreke o krivici, jer samo ovaj može prouzročiti troškova protivniku, koji ga ima da pobija, i samo ovaj može izmijeniti u osnovici sudsku izreku o dužnosti naknade troškova Tako zvani jednostrani pravni lijekovi, koji ne iziskuju intervenciju protivnika (razne pritužbe i t. d.), ne mogu prouzročiti zahtjev protivnika na naknadu troškova, sve da su uspješni.

Oni se imaju rješavati bez saslušanja protivnika u nejavnoj sjednici, u koliko nisu spojeni sa pravnim lijekom. upravljenim protiv izreke o krivici; ne prouzročuju protivniku nikakovih troškova zastupastva, pa baš radi toga ne sačinjavaju objekt naknade troškova u smislu § 390 k. p. Zbog nestašice specijalne odredbe o troškovima jednostranih pravnih lijekova, u pravilu ih ima snositi žalilac. To je u punom suglasju sa osnovnim načelima, sankcijoniranim u §§ 389. i 390 k. p. Odlučno je samo to, da li postoji oslobadjajuća presuda ili ona o krivici. U ovom zadnjem slučaju snosi optuženik sve troškove, a u prvom nikakove. Ako je uslijed pravnoga lijeka uloženoga protiv izreke o krivici, ova izmijenjena, onda neminovno slijedi i izmjena u izreci onaknadi troškova, jer izreka o troškovima ne može nikada biti u oprci sa glavnom stvari. Iz toga slijedi, da jednostrani pravni lijekovi mogu imati kao posljedicu naknadu troškova soma u toliko, u koliko se oslanjaju na izreku u glavnoj stvari. Tako n. pr. privatnomu će se tužiocu doznačiti trošak priziva, upravljenoga protiv mjere kazne, ako je bilo udovoljeno prizivu, te optuženiku povišena kazna udarena u glavnoj stvari, ali samo radi toga, jer on ima uopće naknaditi sve troškove kriviČnoga postupka po § 389. k. p. Isto će se tako oslobodjenomu optuženiku doznačiti trošak pritužbe, upravljene protiv izreke prve molbe o naknadi parničkih troškova, ako je pritužba imala uspjeha, ali opet samo radi toga, jer podlegli privatni tužilac ima prema propisu § 390. k. p. naknaditi sve troškove kriviČnoga postupka, koji su nastali uslijed njegova pokretanja.

Točkom D zaključka višega zemaljskoga suda u Splitu od 14. siječnja 1929. riješeno je pitanje troška u oprci sa glavnom stvari, u koliko je optuženi V., protiv koga se je obustavio postupak po § 46. k. p., bio osudjen, da naknadi trošak pod-

leglomu privatnomu tužiocu, odnosno njegovu baštiniku. Ne odgovara uopće načelima, sankcijoniranim u §§ 389. i 390 k. p., da se nametne pozitivno činjenje optuženiku, koji nije bio osudjen. Odredba § 390. k. p. ne dopušta, da mu se nametne ikakova imovinska šteta. Prema I. stavu ovoga §-a privatni tužilac ima snositi i troškove pritužbe protiv obredjenja parničkih troškova u I. molbi.

S ovih razloga je bilo udovoljeo žalbi ništavosti na odbranu zakona podignutoj od vrhovnog državnog tužiošstva po § 33. k p., te je u smislu § 292. k. p. bilo O. izdano gornje rješenje.

Pod pojmom sile razumijeva § 13. srp. k. z. uporabu fizičke snage, koja primorava zvaničnika, i ako ne na odstup od zvaničnoga djela, ipak na to, da upotrijebi u većoj mjeri svoju snagu, da može djelo izvršiti. — Prikrivanje isprave po § 104. v srp. k. z. postoji onda, kada je nekomu drugomu tajnim načinom oduzeta mogućnost, da je upotrijebi. — Naredjenje § 314. austr. k. z. nije više na snazi.

Rješidba stola sedmorice odj. B od 6. studenoga 1929. Kl. 269/29.

Stol sedmorice odjeljenje B, kao kasacijoni sud, rješavajući žalbu ništavosti državnog tužiošstva protiv presude zemaljskoga kao presudnoga suda u Šibeniku od 8 lipnja 1929. posl. br. Vr 112/28-28, kojom je optuženi oglašen krivim zbog prekršaja po § 314. k. z., presudio je:

I. Ne udovoljuje se žalbi ništavosti.

II. Povodom žalbe ništavosti državnog tužiošstva primjenom § 290. k. p. poništuje se pobijana presuda, te se optuženi u smislu § 259. br. 3. k. p. oslobadja od optužbe, da je 12. srpnja 1928. u Banjevcima zapriječio općinskoga ovrhovoditelja općine Stankovaca P. J. u obavljanju njegove službe, izvukavši mu knjige ispod pazuha, po kojim je po selu utjerivao općinske namete.

Razlozi: U pobijanoj presudi nije utvrdjeno, da je optuženik protivstao silom općinskomu ovrhovoditelju, koji je po nalogu općinskoga načelnika išao po Banjevcima, da obavi zapljene pokretnina kod težaka, koji nisu platili općinske daće. Pobijana presuda utvrdjuje samo, da se je optuženik umiješao u službu rečenoga ovrhovoditelja bez sile i bez prijetnje time, što mu je nenadano od straga izvukao (odnio) ispod pazuha službene knjige, po kojima je on obavljao zapljene, te mu time onemogućio dalje uredovanje, pak ga oglašuje krivim prekršaja po § 314 k. p.

U ovim presudnim utvrdjenjima ne ostvaruje se pravni pojam »protivstajanja silom«, kako to pogrješno misli državni tužioc, jer zakon (§ 93. srp. k. z.) pod pojmom sile razumijeva uporabu fizičke snage, koja primorava svaničnika, iako ne na odstup od zvaničnoga djela, ipak na to, da upotrijebi u većoj mjeri svoju snagu, da ga može izvršiti. Optuženi prema presudnim utvrdjenjima nije prema općinskomu ovrhovoditelju upotrijebio silu u sada istaknutom smislu ni neposredno niti posredno upotrebom neposredne sile prema stvari. On je nenadano izvukao (odnio) ovrhovoditelju od straga ispod pazuha službene knjige, a da mu pri tome nije bilo potrebno upotrijebiti nikakove sile niti neposredno protiv zvaničnika niti neposredno prema stvari a posredno protiv zvaničnika. Ovaj se nije ni nadao ničemu ovakovome, pak nije ni upotrijebio kakov tjelesni pokret, da zadrži službene knjige. Optuženikova radnja, kako je utvrdjena u pobijanoj presudi, ne označuje se ni krivičnim djelom po § 104. v srp. k z., jer ne dostaje obilježia uništavanja ili prikrivania. U nazočnom slučaju je samo prikrivanje u pitanju. Prikrivanje isprave postoji onda, kada je nekomu drugomu tajnim načinom oduzeta mogućnost, da je upotrijebi. A toga tajnoga načina prema presudnim utvrdjenjima nema.

Radi kazanih posmatranja nije osnovan od državnog tužioca istaknuti razlog ništavosti § 281. br. 10. k. p.

Povodom žalbe ništavosti državnog tužioca bio je red primjenom § 290. k. p. poništiti pobijanu presudu u vezi sa § 281. br. 9 a) k. p. i osloboditi optuženika od optužbe po § 259. br. 3. k. p.

Pobijana presuda oglašuje krivim optuženika prekršaja po § 314. k. z. radi naprijed navedenoga čina. Ali naredjenje § 314. k. z. nije više na snazi. Proširenjem IX. i X. glave srp. k. z. na cijelu državu već po načelu, da docniji zakon ukida raniji zakon, sa kojim se ne slaže, izgubile su snagu one odredbe kaznenog zakona od 27. svibnja 1852. br. 117. l. d z., koje uredjuju zaštitu pravnih dobara na drugi način

i u drugoj mjeri, nego li odredbe IX. i X glave srp. k. z. Pravna dobra, koja štiti srp. k. z. u ovim glavama, ondose se na opstanak i bezbjednost države, na državnu vlast i njene organe i na javni poredak. Radi li se o krivičnim djelima protiv ovih dobara, tada se mogu primijeniti samo gornje odredbe srp. k. z., pa makar odredbe kaznenoga zakona od 27. svibnja 1852. štitile ova pravna dobra u većoj ili manjoj mjeri, u užem ili širem opsegu. Nije za to odlučno, da li se tekst dotičnih odredbi jednoga i drugoga kaznenoga zakona poklapaju — a u istinu se ne poklapa ni u kojem slučaju — već je odlučno, da li je zaštita dotičnoga pravnoga dobra uredjena u oba zakona. Čim je zaštita gornjih pravnih dobra uredjena u IX. i X. glavi srp. k. z. odstupaju odredbe austr kaznenoga zakona, u koliko uredjuju ista pravna dobra. Gornje odredbe srp. k. z. su bile proširene na cijelu državu očito u cilju, da barem zaštita ovih pravnih dobara, koja živo interesuju državne uredbe, bude jednaka u cijeloj državi. Zaštitu javnih organa i njihov rad uredjuje X. glava srp. k. z., osobito u §§ 93., 94., 104. srp. kz. z. Samo po ovima mogu se prosuditi krivična djela protiv njih, a ona ne predvidjaju onakvo činjenično stanje, kakovo se kazni po § 314 k. z., koji se po onome, što se naprijed kazalo, ne može više primjenjivati i premda je zaštita javnoga organa po ovoj odredbi bila veća nego sada, ali ne može biti, da se organi jedne te iste države zaštićuju drukčije u jednom a drukčije u drugom kraju iste države. Radi toga pobijana je presuda krivo primijenila materijalni zakon i oglasila krivim optuženika za čin, koji u času njegova počinjenja nije bio krivično djelo. Radi toga je presuda ništava po § 281. br. 9a) k. p., pak je povodom žalbe ništavosti državnoga tužioca valjalo na osnovu § 290. k. post. postupati po zvaničnoj dužnosti, kao da ga je optuženik istaknuo, i osloboditi optuženika od optužbe po § 259. br. 3. k. p.

c) Trgovačko-mjenbeno

Ako netko svojim postupkom spriječi potpuno izvršenje pogodbe, nema prava tražiti isplatu ugovorene kazne radi neispunjenja pogodbe.

Rješidba stola sedmorice od 13. rujna 1929. br. 4.813.

(Osuda sudb. stola u Varaždinu od 23. veljače 1929. br. 840/gr., osuda bans. stola od 25. travnja 1929. br. 13.341).

Sudbeni stol u Varaždinu u parnici R. P. iz M. protiv L. I., kavanara u Zagrebu, radi 2.500 D. spp. sudio je po zahtjevu tužbe uz dužnost naknade parbenoga troška.

Banski stol je osudom odbacio ništavnu žalbu tuženika, te prizive obiju stranaka otputio i potvrdio pobijanu prvostepenu osudu.

Stol sedmorice je ništavnu žalbu tuženoga odbacio, a povodom njegova izvanrednoga previda preinačio suglasne osude nižestepenih sudova, te sudio:

Tužitelj R. P. odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da mu je tuženi L. I. dužan platiti s naslova ugovorene kazni 10.000 kruna ili 2.500 D. sa 5% kamatima od dana predane tužbe do plateža i naknaditi parbene troškove sve za 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Parbeni se troškovi u svim trim molbama medju strankama prebijaju tako, da ima svaka svoje troškove nositi. Time je ujedno riješen i izvanredni previd tužiteljev samo radi parbenih troškova. Troškovi protuizvedenja obiju stranka medjusobno se prebijaju.

Razlozi: Tužitelj tvrdi i dokazuje ugovorom od 7. svibnja 1919., da se je pogodba imala ispunjavati u Ludbregu, na čemu i osniva nadležnost sudbenoga stola u Varaždinu kao trgovačkoga suda. Prema tomu imao je tužitelj, koji stanuje u M. slati svoj maslac u Ludbreg, a tuženi, koji stanuje u Zagrebu, imao je taj maslac preuzimati u Ludbregu, gdje je imao ujedno isplaćivati kupovninu i kamo je povrh kupovnine u novcu imao svaki mjesec za tužitelja slati 2 kg. kave u zrnu. Za neispunjenje pogodbe ugovorena je konvencijonalna kazna od 10.000 kruna.

I kupovninu i kavu preuzimao je tužitelj po svojem čovjeku u Ludbregu za čitavo vrijeme poslovnog odnošaja. Kod zadnje pošiljke za mjesec rujan je tuženi isplatio kupovninu za preuzeti maslac, ali nije za taj mjesec predao donosiocu maslaca za tužitelja 2 kg kave u zrnu. Čim je to tuženi opazio i prije nego li ga je tužitelj opomenuo i prije nego li je tužitelj podigao tužbu, poslao je početkom listo-

pada 1919. tužitelju u M. po služavki N. J. dužna dva kilograma kave u zrnu. Ona je kavu predala kod uprave tužiteljeva vlastelinstva, ali joj je ista kasnije istoga dana povraćena s izjavom, da se kava ne prima. To je dokazano s izjavama svjedoka L. L. i N. J. te priznanjem samoga tužitelja.

Prema propisu § 274. trg. zakona u vezi sa nazočnim slučajem imala bi ugovorena kazna dospjeti časom zadocnjenja tuženikova. Prema utanačenju nije uglavljen rok, do kada je tuženi imao dati mjesečnu kavu, nije dakle zadocnjenje vezano o odredjeni dan nego tek uz opomenu vjerovnikovu (§ 282. trg. zak., §§ 904., 1334. i 1336. o. g. z.).

Pošto tužiteljev čovjek — punomoćnik — nije kod zadnje predaje maslaca odnosno preuzimanja kupovnine za nj preuzeo i kavu, imao je tužitelj istu naknadno potražiti (§ 327. trg. z.), što nije učinio, nego je dapače kavu, kada mu je bez opomene donesena i predana, povratio, prema čemu tuženi nije uskratio izvršenje pogodbe, već je dapače nastojao ugovoru udovoljiti, ali je tužitelj svojim postupkom sam spriječio izvršenje pogodbe, pa mu stoga ne pripada prava, da traži isplatu ugovorene kazne.

Saglasne su dakle osude nižestepenih sudova utemeljene na tumačenju i uporabljenju zakona očevidno pogrješnom, pa ih valja po § 335. gr. p. p. preinačiti i suditi, kako je u dispozitivnom dijelu ove osude navedeno. Parbene troškove u svim trim molbama valja prebiti, jer tužitelj nije protiv jasnoga slova ugovora ovu tužbu podigao. Ovime je ujedno riješen i izvanredni previd tužiteljev glede parbenih troškova, dočim se troškovi protuizvedenja obiju stranaka medju sobom prebijaju.

Tužba zadruge i žene kao člana zadruge protiv državnoga erara na odštetu radi štete, nastale sudarom vlaka.

Rješidba stola sedmorice od 31. svibnja 1929. br. 3.103

(Osuda kotar. kao trg. suda u V. od 30. siječnja br. 9.257/gr., osuda bans. stola od siječnja 1929. br. 34.338).

Dne 26. srpnja 1920. poslije 18 sati pregazio je Orient-Express br. 1.215. na otvorenoj pruzi izmedju Ivankova i Vinkovaca Stjepana K., 50 god staroga, člana zadruge K. k. br. 157. iz I. i muža K. E. baš u času, kada je u kolima prelazio preko željezničke pruge. Stjepan je na mjestu ostao mrtav. Povedeni kazneni postupak protiv željezničkih organa bude obustavljen, jer se je ustanovilo, da je nesreća nastala radi pomanjkanja željezničkih brklja pred prugom. Stoga su tužiteljice zadruga K. i K. E. osobno digle protiv državnoga erara kralj SHS. tužbu na odštetu i to za smrvljena kola, ormu, hamove i vile te za pogrebne troškove u iznosu od 5.050 D., a za svoga zadrugara odnosno muža po § 1327. ogz. na odštetu od 75.000 D.

Kotarski kao trgovački sud u V. je sudio glede glavne stvari po zahtjevu tužbe odnosno umjesto glavnice od 75.000 D. dosudio je mjesečnu rentu od 500 D. uz naknadu parbenoga troška od 8.854 D.

Banski stol je odbacio ništavnu žaobu državnoga erara u pomanjkanju ništavnosti, a povodom njegova priziva napadanu osudu prvoga suda preinačio i sudio, da je tuženi državni erar dužan prvotužitteljici zadruzi K. s naslova odštete platiti svotu od 4.550 D i troškove pogreba od 500 D dakle ukupno 5.050 D. sa 5% kamatima od dana dostave tužbe t. j. od 19. ožujka 1923. do plateža tekućima, a drugotuženiteljici E K. s istoga naslova plaćati mjesečno unaprijed, počevši od 26. srpnja 1920., rentu od 375 D sa 5% kamatima od 19. ožujka 1923. do plateža kao i naknaditi parbene troškove dočim se tužiteljice sa viškom tužbenoga zahtjeva odbijaju.

Iz razloga osude kr. banskoga stola: Drugotuženiteljica u ime odštete za usmrćenoga supruga traži odštetnu glavnicu od 75.000 D., dočim joj napadana osuda obzirom na § 3. t. 2 i § 5 zakona od 8. prosinca 1877. o dužnosti željeznica na naknadu štete dosudjuje rentu od 500 D. mjesečno oslonom na liječničku svjedočbu o vjerojatnosti trajanja života pok. Stjepana. No time nije promijenjen bitni sadržaj petita, jer nije dosudjeno ni drugo ni više od petita, već je nasuprot dosudjeno manje, jer je drugotuženiteljica tražila glavnicu a dosudjen joj je samo prihod. Ali jer je tužiteljica glavnicu označila sa 75.000 D., od koje 6% kamati čine 4.500 D. godišnje odnosno 375 D. mjesečne, to je opravdano sniženje rente na taj iznos.

Stol sedmorice je odbacio ništavnu žalbu tuženoga državnoga erara u pomanjkanju ništavosti, a povodom njegova izvanrednoga previda preinačio obje niže osude i sudio:

Tuženi državni željeznički erar kraljevine SHS. je dužan tužiteljici zadruzi K s naslova odštete platiti svotu od 4.550 D. i troškove pogreba u iznosu od 500 D., dakle ukupno 5.050 D. sa 5% kamatima od dana dostave tužbe t. j. od 19. ožujka 1923. do plateža tekućima. Nasuprot se tužiteljica zadruga K. i K. E. sa viškom tužbenoga zahtjeva od 75.000 D. odbijaju. — Parbeni se troškovi kao i troškovi pravnih lijekova i protuizvedenja medjusobno prebijaju.

Iz razloga rješidbe stola sedmorice: Što se tiče same stvari, to suglasne osude nižih sudova u pogledu dužnosti tuženoga erara naknaditi štetu tužiteljici zadruzi K. na kolima, ormi, hamovima, kosi i vilama, te za pogrebne troškove nisu utemeljene ni na tumačenju ni na primjeni zakona očevidno pogješnoj niti na pretpostavci takovoj, koja bi bila u protuslovlju s jasnim sadržajem parbenih spisa, pa je tužiteljici zadruzi K. pravilno dosudjena odšteta u ukupnom iznosu od 5.050 D. No što se tiče viška odštetnoga zahtjeva od 75.000 D. za gubitak nastradaloga K. S., tužbovni se zahtjev ne ukazuje na zakonu osnovanim.

Po § 3. zakona od 8 prosinca 1877. o dužnosti željezničkoga pothvatništva naknaditi štetu dužno je ove uzdržavati onoga, kojega je usmrćenik, ispunjujući zakonom naloženu mu dužnost, u i s t i n u uzdržavao. Što se tiče zadruge same, to ona nije uopće legitimirana na tužbu glede odštete za usmrćenoga kućegospodara. Supruga K. E. mogla bi po § 5. spomenutoga zakona tražiti rentu, nu niti ta joj se dosuditi nije mogla, jer je neprijeporno, da je ona član iste zadruge kao i pokojni joj suprug, te su se oboje uzdržavali iz prihoda zadružne imovine. Nakon smrti K. S. ostalo je to pravo za tužiteljicu kao udovu u nepromijenjenom opsegu, te ona nije s te strane pretrpjela nikakove štete. Valjalo je stoga u tom dijelu obje niže osude preinačiti i tužbu u pogledu odštete za 75.000 D. odnosne rente odbiti.

Literatura

TOLMAČ H KAZENSKEMU ZAKONIKU KRALJEVINE JUGOSLAVIJE Spisal dr. Metod Dolenc redni univ. profesor, član Vrhovnega zakonodajnoga sveta in Svetovalnega odbora za kazenske zavode. V Ljubljani 1929. založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. — Malo niže objavljujemo njemačko djelo dra. Dolenca »Die niedere Volksgerichtsbarkeit unter den Slovenen von Ende des 16. bis Anfang des 19. Jahrhunderts«, i eto nam s novim slovenskim djelom daje gotovo u isto vrijeme ponovno prilike, da istaknemo njegovu veliku produktivnost. To djelo je u naslovu navedeni Tumač novomu krivičnome zakonu. Obasiže 607 stranica velike 8°. Autor nam pruža u uvodu jezgrovit historijski pregled postanka novoga zakona, pri čemu se ne susteže, da dade izražaja svojemu različnome mišljenju kako obzirom na način izradjivanja zakona, tako i na njegov sadržaj i sistem. Zatim slijedi zakonski tekst. Malo ne iza svakega paragrafa daje mu pisac potreban tumač, koji se može nazvati dovoljnim sa stanovišta praktičnih potreba, a eventualno i s teoretskog stanovišta. U potonjem pogledu Dolenčev će se tumač zgodno dopunjavati sa Šilović-Frankovim sistemom kaznenoga zakona. Kao svi radovi prof. Dolenca, tako se i ovo njegovo veliko djelo odlikuje originalnošću, temeljitošću i pregnantnošću. Pomoću toga djela naši će si praktični pravnici lakše prokrčiti put kroz novi zakon, koji je dobio obaveznu snagu već sada iza Nove godine.

STEČAJNI ZAKON ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU, ZAKON O PRINUDNOM PORAVNANJU VAN STEČAJA I ZAKON O UVODJENJU U ŽIVOT OBIJU ZAKONA — sva tri od 22 studenoga 1929. — Tekst zakona popratio s uvodom i primjedbama dr. Ivo Politeo. — Cijena knjizi od 324 stranice oktav formata, u platno uvezanoj, D. 90. Naručuje se kod Tipografije d. d., Zagreb. — Pisac je za oba prvo spomenuta zakona napisao uvod, u kojemu je prikazao njihov postanak i glavne značajke zakona. Zatim je s primjedbama, često i vrlo opširnima, k pojedinim paragrafima nastojao olakšati praktičnu upotrebu zakona, kod česa nije sasvim pustio s vida ni teoriju. I propisi ostalih zakona, koliko su u vezi s ovim dvim novim zakonima, ekscerptirani su u ovoj knjizi.

PRIVATNO PRAVO TRIPARTITA. Za nastavne potrebe pravničkoga fakulteta priredio sveuč. prof. dr. Mihajlo Lanović. U ovoj je knjizi pisac prikazao sustavno dio narodne naše pravne historije o privatnome pravu. Time je udovoljeno potrebi slušača na sveučilištu, ali i interesu ostale naše inteligencije, koja će tu naći zanimljivih podataka o staleškim prilikama i urbarskim odnosima, o tipičnom našem denacijonalnom sustavu i različitim regalnim pravima, o organizaciji starih naših sudova i postupku pred njima i t. d., i t. d. Knjiga imade 429 stranica velike 8°, a cijena joj D. 160.

AGRARNA POLITIKA (Nauka o poljodelstvu). Pod ovim naslovom izašao je prvi dio druge knjige predavanja dra. Branislava Dimitrijevića, red. prof. sveučilišta u Zagrebu, o političkoj ekonomiji. Ova knjiga sadrži nacrt za predavanja iz agrarne politike, koja pisac drži u pravničkome fakultetu kao posebni dvosatni kolegij. Knjizi je svrha u prvome redu da posluži slušačima prava kao osnovica za studij agrarne politike. No knjiga kao vrlo zgodan resumé svega onoga, što se kod nas pisalo i radilo na području te materije, naći će sigurno čitalaca i izvan krugova studenata. Knjiga je pisana na temelju najnovije ne samo strane nego i domaće literature, koja je u knjizi i citirana.

PRIRUČNIK PARBENOG POSTUPKA KOD CRKVENIH ŽENIDBENIH SUDOVA. Priredio A. Curinaldi D. I. Split. Cijena broširano D. 80, vezano D. 100. Novi je Crkveni zakonik u četvrtoj knjizi »de processibus« (c. 1553.-1998.) nanovo priredio i kodificirao propise o postupku pred crkvenim sudovima kako u privatnim tako i u javnim i kaznenim parnicama. Isti je zakonik odredbom kanona 6. br. 1. i 6. ukinuo u isto vrijeme sve predjašnje crkvene zakone, koji su vrijedili u cijeloj Crkvi ili samo u pojedinim krajevima o parbenom postupku pred crkvenim sudovima, koliko ti zakoni stoje u opreci s novim crkvenim zakonikom i koliko nije sam taj zakon odredio kakov izuzetak. Svi su dakle crkveni sudovi (izuzevši sud Kongregacije sv. Oficija) obvezani postupati u svim parnicama jedino prema propisima četvrte knjige novoga crkvenoga zakonika. Zadaća je Curinaldijeva priručnika, da po sistemu samoga crkvenoga zakonika iz svih njegovih procesualnih propisa izvadi samo ono, što se imade primjenjivati u ženidbenim parnicama, i da na taj način olakša poznavanje tih propisa naročito strankama i njihovim pravnim zastupnicima. Može se reći, da je priručnik s tom zadaćom uspio.

ZGODOVINA SLOVENSKE UNIVERZE V LJUBLJANI DO LETA 1929. — Povodom proslave desetgodišnjice svoga opstanka izdalo je slovensko sveučilište, Universitas Alexandrina u Ljubljani spomenknjigu, koja u dostojnoj opremi prikazuje njegov postanak, djelovanje i sadanje stanje. Prvi dio spomenknjige je posvećen postanku sveučilišta. Pisac toga prikaza je dr. Janko Polec, profesor pravne povijesti na pravnom fakultetu ljubljanskoga sveučilišta. On je u toj svojoj iscrpljivoj studiji, koja obasiže preko 200 stranica velikoga formata, iznio povijest višega školstva u Sloveniji, počevši od početka XVII. vijeka. U pojedinim poglavljima rasprave riše se — s mnogo zanimljivih potankosti — školsko djelovanje Isusovaca, koji su u Ljubljani imali kolegij od godine 1595. do ukinuća reda, zatim reforme pod Marijom Terezijom i Josipom II. te borbu kranjskih staleža, da očuvaju i prošire ranije školske tekovine. Osobito je zanimljivo poglavlje o školstvu u Napoleonovoj Iliriji, kada je Ljubljana bila sjedištem francuske uprave. Nakon kraćega prikaza prelaznoga doba dolazi pisac do godine 1848., s kojim počinje nastojanje Slovenaca, da dobiju sveučilište u Ljubljani. Unatoč mnogih data, imena i citata, koji nužno dolaze u takvom historiografskom radu, prikaz je pun života i snage. Vidi se, da se pisac nadahnuo na onoj žilavoj i ustrajnoj borbi svoga naroda za najvišu kulturnu instituciju. U nekoliko poglavlja opisana je ta borba, koja je u više mahova vodjena: svaki novi zamah vodio je bliže uspjehu, pa dovršivši čitanje rasprave stičemo dojam, da je osnutak sveučilišta u Ljubljani kruna i plod te borbe čitavoga naroda. Slovenci su s političkom slobodom polučili u isto vrijeme i svoj davno željeni cilj, slovensko sveučilište. Zato razumijemo poklik sadašnjega rektora dra Milana Vidmara u uvodnim riječima spomen-knjige: Na svoji zemlji svoj gospod! Da, i slovenska znanost, koja ima — kako to pokazuje prof. Polec — duboko korijenje u daljoj i bližoj prošlosti slovenskoga naroda, sada se sa mnogo samopouzdanja razvija na svojem vlastitom tlu na svojem sveučilištu.

Zato, vidiv u drugom, takodjer vrlo zanimljivom dijelu spomen-knjige korisni razvitak i djelovanje mladoga sveučilišta, vrline i rad članova njegova profesorskoga zbora, mi povodom desetgodišnjice bratskoga sveučilišta želimo od svega srca: vivat, crescat, floreat universitas Alexandrina! Dr. J. A.

MARKOVIĆ BOŽA DR.: Učbenik sudskoga krivičnoga postupka. — Pisac je pod ovim naslovom izradio sistem novoga krivičnoga postupka. Knjiga je pisana ćirilicom, opsizat će oko 600 stranica velike 8°, a izaći će 1. travnja 1930. Cijena je knjizi u pretplati D 110, dok joj je knjižarska cijena D 150. Pretplata se prima do 5. travnja t. g., te ju valja slati na adresu: Beograd, Kosovska ulica 29. — Pisac je bio jedan od redaktora novoga zakonika o sudskom krivičnom postupku, koji je stupio na snagu u svim pokrajinama van Srbije i Crne Gore, a već 1. siječnja iduće godine će stupiti na snagu i u Srbiji. Ako i jest knjiga namijenjena u prvom redu slušačima prava, dobro će ona poslužiti i svakomu pravniku-praktičaru (sucu, odvjetniku, državnomu tužiocu, policijskomu činovniku) za lakše i bolje razumijevanje samoga novoga zakonika o sudskom postupku.

DIE NIEDERE VOLKSGERICHTSBARKEIT UNTER DEN SLOVENEN NJENJA. Napisao T. Krajničanac. Skoplje 1929. Pisac nastavlja u svojoj knjizi VON ENDE DES 16. BIS ANFANG DES 19. JAHRHUNDERTS«. — Ta rasprava dra Metoda Dolenca izašla je (na 70 stranica) najprije u V. svesku »Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven«, što ga izdaje Ost-Europa-Institut in Breslau. Sada je ta rasprava otisnuta kao posebna brošura.

Svaštice

DESETI MEDJUNARODNI KONGRES PRAVNIKA ZA KAZNENO PRAVO I KAZNENE ZAVODE — održat će se, kako se javlja, mjeseca kolovoza 1930. u Pragu. Sudjelovanje u radu kongresa bit će dozvoljeno službenim delegatima vlada; članovima parlamenta, državnoga savjeta ili tijela njimu ravnoga; članovima francuskoga instituta ili nacijonalnih akademija, profesorima, docentima, predavačima ili konferensijerima fakulteta i sveučilišta; višim činovnicima ministarstva pravde, unutrašnjih djela i vanjskih posala; višim činovnicima kaznene uprave, sucima višima i nižima; odvjetnicima, uredno upisanim kod odvjetničkih komora; delegatima i članovima društva za kazneno pravo i kaznionice; članovima komiteta, koji je pripremio kongres, osobama poznatim po njihovu naučnom radu u nauci kaznenoga prava i kaznenih zavoda; ličnostima pozvanima od strane medjunarodne komisije za kazneno pravo i kaznionice. Privremeni bureau kongresa sastavljen je od članova medjunarodne komisije za kazneno pravo i kaznene zavode. Ova specijalna komisija ima da organizira ove medjunarodne skupove. Završni radovi kongresa su predvidjeni za 29. kolovoza 1930. Ličnosti gore navedene, koje bi željele postati članovima kongresa, umoljavaju se, da o tome izvijeste tajnika-blagajnika odbora mjesne organizacije gosp. Jean Smidta, Prag VI Čehoslovačka, poslavši svoj članski ulog (25 zlatnih franaka) čekom ili poštanskom doznačnicom. Za sva naknadna obavještenja treba se obratiti vladinomu delegatu pri medjunarodnoj komisiji za kazneno pravo i kaznene zavode gosp. dr. Dušanu M. Subotiću, predsjedniku kasacijonoga suda u Beogradu.

Kongres je podijeljen u četiri sekcije, te bi se prema vijestima nekih glasila imao baviti ovim pitanjima:

I. O zakonima.

1. Koje se od uredaba za javnu sigurnost smatraju najshodnijima? Može li se primjenjivati odgadjanje kazne?

2. Da li je korisno ujedinjenje kaznenoga prava i u kojim granicama?

3. Da li razne kazne slobode valja stegnuti na jednu i koju?

II. O upravi.

1. Koja su sredstva korisna, da se rehabilitiraju delikventi: saradnja privatnika, radovi, odgojna sredstva i t. d.

2. Kakov treba da bude zvanični i znanstveni odgoj osoba, koje se posvećuju nadzoru delinkvenata?

3. Upravljanje skupno ili ćelijama?

III. O prevenciji.

1. Kako se imade svesti u sklad predživot delinkventa sa njegovom rehabilitacijom?

2. Kakove su koristi dosada iz odlaganja ili uvjetnoga oslobodjenja? Kako se ovakove uredbe imaju preurediti?

3. Je li moguća medjunarodna saradnja za istraživanje i preveniranje (uklanjanje) zločina?

IV. O zaštiti djece.

1. Kako se imaju urediti sudišta za djecu?
2. Kojoj se disciplini imaju malodobni delinkventi podvrći?
3. Kako se ima upravljati imovina malodobnih delinkvenata?

Izvještaji o ovim pitanjima povjereni su licima, izabranim od strane medjunarodne komisije za kaznene pravo i kaznene zavode. Ovi pripremni radovi za raspravu u sekcijama će biti poslani svim članovima, koji pošalju svoje uloge (25 zlatnih franaka), prije kongresa, u koliko to bude moguće.

TREĆI SASTANAK ČSL. PRAVNIKA U BRATISLAVI. Pravnička Jednota u Bratislavi priredjuje za mjesec listopad 1930. treći sastanak (kongres) čsl. pravnika, na kojem očekuje takodjer prisutnost gostiju iz inozemstva a imenito iz Jugoslavije. U tu svrhu slobodni smo u ovom časopisu upozoriti na ovaj sastanak, te rastumačiti njegov značaj ne samo za čsl. krugove pravničke nego takodjer za pravnički svijet uopće.

Značaj ovakovih periodičkih sastanaka pravničkih stručnjaka je s jedne strane upravo stručnjački, a s druge — ne manje važne — strane društveni.

U prvom pogledu ide se za tim, da pravnički stručnjaci raspravljaju uzajamno o suvremenim pravnim problemima. Istina, da ovome cilju služi redovito književnost, ali sa književnošću je to isto, kao nekada s pimenim postupkom parbenim: Potroši se mnogo vremena, dok dodje do odluke. Kod usmenih rasprava životnih problema pravnih uzajamnom izmjenom misli lakše dodje do zaključaka, koji predstavljaju u pogledu pretresenoga pitanja u najmanju ruku communem opinionem doctorum te zbog toga mogu pokazati pravce zakonodavstvu, da stvori pozitivne norme, koje odgovaraju ne samo faktičnoj potrebi nego takodjer pravnome uvjerenje krugova, koji su pozvani, da se zauzimaju za oživotvorenje pravnih ustanova. Poznato je, da pravo često ide za praktičnom potrebom. Potrebno je dakle, da se korak zakonodavstva u tu svrhu što moguće uskori. Toj zadaći najbolje odgovaraju pravnički sastanci, koji su doduše neslužbeni zborovi pravnika, ali takova auktoriteta, da ne mogu ostati bez upliva na odluku zakonodavnih tijela. Pravnički sastanci nastoje, da se isprave pravne ustanove, koje su se u životu pokazale neprimjerenima. Kritika pozitivnoga zakonodastva pe najpozvatijima krugovima mora da dovede do svrsi shodne promjene pozitivnoga prava. Analiza novih pravnih oblika daje pravac daljemu pravnomu razvitku prema praktičkim potrebama života. Sudjelovanje praktičara i teoretičara u takvim pitanjima odstranjuje moguću neskladnost mnijenja.

S gledišta medjunarodnih odnošaja današnjih država treba preporučiti pravničke sastanke poradi toga, što identičnost različitih interesa te pravna sigurnost u medjunarodnom saobraćaju zahtijeva identičnost ill barem neku skladnost domaćega prava s pravom drugih država. Time pravo sve više dobiva universalnost, čime se sigurno unapredjuje ideal sveljudske kulture. Uz to su pitanja medjunarodnoga prava i sa čisto teoretičkoga gledišta vrlo zanimljiva.

Što se tiče društvenoga značaja takovih sastanaka, ne treba trošiti mnogo riječi. Čsl. država stoji u vrlo povoljnim odnošajima s većinom kulturnoga svijeta, a napose i s kraljevinom jugoslavenskom. Obje države su vezane iskrenim političkim prijateljstvom i uskim gospodarskim odnošajima. Obje ove države valja da uzajamno rade na tome, da se ovi odnošaji što više utvrde. To je moguće polučiti time, da se što bolje upoznamo ne samo putem naših službenih činbenika, nego takodjer privatno, drug s drugom, slavenski brat sa slavenskim bratom. Pravnička Jednota hoće da prilikom trećega sastanka udovolji takodjer ovoj društvenoj zadaći, kako će se pokazati iz programa sastanka. Zato već ovime umoljavamo jugoslavenske pravnike, da nas kao mili slavenski gostovi počaste svojim dolaskom na sastanak. Tko želi znati potankosti o sastanku prije, nego bude moguće objelodaniti ih u ovom časopisu odnosno u jugoslavenskim dnevnicima, neka se izvoli obratiti na Pravničku Jednotu u Bratislavi, Michalska ul. 3, Propagačni odbor, koji će s najvećom susretljivošću na svako pitanje odgovoriti.

Namjeravamo u buduće nacrtati kratak historijat trećega sastanka čsl. pravnika a tako i prijašnjih sastanaka.

Priopćio dr. Jaroslav Horák, senatski predsjednik vrhovnoga suda u Bratislavi.

NATJEČAJI. — 1. U Hagu je izdan natječaj »pour l'attribution d'un prix au meilleur ouvrage consacré à l'influence du droit international et de institutions internationales contemporains sur le droit public interne«.

Razlog je tomu natječaju mišljenje, da se ima stubokom promijeniti današnje unutarnje javno pravo prema načelima, koja još nisu sistematički sabrana, a kakovima se smatraju: pravo naroda, da sami sobom upravljaju, ograničenje vrhovne vlasti; recipročna ovisnost država, prava manjih naroda, vjere i jezika. Iz svega ovoga valja pokazati utjecaj medjunarodnoga prava na unutarnje javno pravo.

2. »Institució Patxot« u Španjolskoj je objavio natječaj da se sastavi što bolji »tratctatus iuris publici generalis«. Uvjeti su toga natječaja: 1. Djela se moraju predati neizdana, anonimno, u tri primjerka; — 2. Ona moraju biti napisana u kojem romanskom ili engleskom ili njemačkom jeziku; — 3. Rok za predaju djela jest 31. prosinca 1930. do šest sati poslije podne; — primjerci djela imaju se poslati na adresu: »Institució Patxot, C. Cucurulla n. 1. i 3. Barcelona (Hispania)«; — 4. Nakon šest mjeseci će se izdati posljedak natječaja; — 5. Najbolje će se djelo nagraditi sa 1000 engleskih funti; — 6. Djelo postaje kroz deset godina svojina instituta Patxot, koji ga može prevesti i na druge jezike; — 7. Institut može izdati i druga djela, koja nisu postigla nagradu; — 8. Ostala će se djela vratiti auktorima; — 9. U komisiji za ispitivanje i ocjenjivanje djela se nalaze: D. Anizillotti, Jonkheer van Eysinga, Fr de P Maspons y Anglasel

3. Le Curatorium de l'academie de droit interntional de la Haye, osnovan pomoću »Dotation Carnegie pouer la paix internationale« izdaje svake godine natječaj, kojim daje stanovite iznose novca onima, koji žele polaziti tečajeve akademije. Koji namjeravaju učestvovati na natječaju, valja da pošalju molbu na predsjednika kuratorija, koju uz potpis molitelja supotpiše i koji profesor medjunarodnoga prava, prije 31. ožujka svake godine. Sa molbom zajedno treba poslati sastavke o medjunarodnom pravu, što ih je molitelj napisao. Kuratorij će prije 31. svibnja moliteljima priopćiti uspjeh natječaja. Svake godine mogu samo dva kandidata istoga naroda uživati ovu pogodnost.

4. La Ligue des familles nombreuses de Belique je zaključila, da svake godine podijeli nagradu od 2.500 franaka i razdijeli iznos od 5.000 franaka medju auktore osobitih djela, izdanih na francuskom jeziku, koja rade o kojem god pitanju, koje se tiče obitelji sa više djece (n. pr. o zakonima, osiguranjima, oprosta od vojničke službe itd.). Djela valja poslati prije 30. lipnja na tajništvo udruženja: 14, Rue de la Science, Bruxelles, dr. L.

LUBANJA VELIKOGA ZLOČINCA. — Čuveni profesor anatomije Collin Mackenzie stavio je kongresu prirodoslovaca u Melbourne-u prijedlog, da se u Londonu ili u New-Yorku osnuje veliki muzej lubanja zločinaca. Po njegovu nazoru našli bi se prispodabljanjem takovih lubanja tipički znakovi, koji bi mogli razjasniti mnogu zagonetku prirodjenoga zločinstva. Spomenuti profesor misli, da se ovakova zbirka može osnovati na taj način, da vlade pojedinih država, u kojima postoji smrtna kazna, stave muzeju lubanje smaknutih zločinaca na raspolagnje. S ovim je prijedlegom profesor Collin Mackenzie priopćio interesantne podatke o jednom zločincu, koji je počinio mnogo umorstva. Taj je zločinac bio australski ubojica žena (Blaubart, Barbe bleue). Kao mlad čovjek je najprije uzeo u Londonu za ženu neku Engleskinju, odveo je odmah nakon vjenčanja u Australiju i tamo na zvjerski način umorio, te njezinu lješinu zakopao u svojoj vili. Dvije godine iza toga uzeo je u Parizu za ženu neku Francuskinju, koju je takodjer umorio, te njezinu lješinu bacio u neku rijeku. Iza toga uzeo je za ženu neku udovicu sa troje djece, koje je sve četvero umorio. Njegova su zločinstva ostala dugo vremena neotkrivena, jer je on nakon svakoga umorstva otputovao iz Australije i sakrivao se u kojem europskom gradu, pa vrativši se, uvijek živio u kojem drugom gradu Australije. No zadnje je umorstvo bio počinio u Londonu, gdje je bio uhapšen, osudjen na smrt i smaknut. Jedan od najodličnijih i najboljih branilaca upotrijebio je sve svoje sile i znanje, da spasi toga zločinca, pa je postavio tezu, da taj zločinac nije doduše čovjek poremećena duha, ali da je ipak u svojoj vrsti neubrojiv, te za svoja djela neodgovoran. Profesor Collin Mackenzie je dao pred dvije godine s dozvolom oblasti truplo toga zločinca ekshumirati i stao istraživati njegovu lubanju, te pronašao na njoj mnogo znakova, kakovi su znanosti poznati iz nalaza lubanja predhistoričke dobe. Lubanja je upućivala na formu glave predhistoričkoga čovjeka, koji je u pogledu ustroja glave stajao mnogo bliže najvišim vrstama majmuna, nego današnji čovjek (homo recens). Učenjak je onda postavio tezu, da ustroj lubanje svakoga rodjenoga zločinca pokazuje značajne znakove lubanjskih kosti primitivnoga čovjeka (homo primitivus). U raznim muzejima ima mnogo pohranjenih lubanja prethistoričkih ljudi, koje pokazuju napadnu sličnost sa glavom zločinca, o kojemu se gore

govori. No ipak Collin Mackenzie dozvoljuje, da se ne može očekivati kod svakoga velikoga zločinca takova, napadne velika, suglasnost, iako bi se neki zajednički znakovi sa predhistoričkim lubanjama našli kod svakoga rodjenoga zločinca. — Bilo kako, svakako se ovdje ispoljuje vrlo originalna i osobita teorija. Valja još istaknuti, da se u Moskvi već nalazi muzej, u kojem se sakupljaju lubanje i mozak genijalnih ljudi, a nasuprot tomu bi bio muzej lubanja, osnutak kojega predlaže profesor Collin Mackenzie.

dr. L.

ZAKONODAVNI RAD. — 1. Ministarstvo poljoprivrede je odredilo komisiju za priredjenje definitivnoga nacrta zakona o ribolovu. Članovima komisije su imenovani isključivo naši bijološki i ribarski stručnjaci. Komisija će svojim radom početi početkom veljače u ministarstvu poljoprivrede. Dotični nacrt će biti dostavljen interesiranim privrednim organizacijama, da o njemu izjave svoje mišljenje, te iznesu svoje opaske i prijedloge.

2. Posebna komisija za izradbu zakona o javnim bilježnicima počela je radom. Opseg rada javnih bilježnika bio bi od prilike onakov, kakov je u Austriji, ali se razilaze mišljenja o tome, da li se nadležnost javnih bilježnika ima ograničiti na pojedina područja, ili se ima prepustiti sudovima, da im per turnum dodjeljuju pojedine stvari. Jedni dalje misle, da bude na svakih 30.000 stanovnika jedan javni bilježnik. U koliko bi bio odnosni broj premašen, da bi valjalo čekati, da se bilježništva isprazne i ispražnjena ne popunjuju, a ministar pravde da onda odredi opseg ispražnjenih bilježništva. Ima ih, koji misle, da treba prigodom uredjenja javnih bilježništva staviti sve sadašnje javne bilježnike u državi na raspoloženje.

3. U javnosti prodiru glasovi, da se radi na novom činovničkom zakonu, koji da bi imao biti neki okvirni zakon tako, da bi sadržavao i odredbe o nekim pitanjima, koje su sada sadržane u posebnim zakonima o sucima, profesorima itd.

4. U ministarstvu socijalne politike izradjen je nacrt zakona o izradi i prodaji lijekova, koji sadržaje također odredbe o uvozu lijekova, o cijenama i taksama, o kategorijama ljekarna, o uslovima za otvaranje ljekarna, za koje je pridržan dosadašnji sistem koncesije.

5. Za provedbu zakona o zaštiti autorskoga prava, koji je već stupio na snagu, izradjuju se potrebni pravilnici. Čini se, da se priprema i pristup naše države bernskoj konvenciji.

dr. L.

POLJSKI PARLAMENAT. — Sadašnji poljski parlamenat ima ukupno 444 poslanika. Od toga je 340 Poljaka, 44 Ukrajinca, 31 Nijemac, 15 Židova, 12 Bjelorusa, 1 Čeh, 1 Rus. Po zanimanju ima u poljskom parlamentu 89 zemljoradnika, 43 pravnika slobodnoga zvanja, 38 javnih činovnika, 27 veleposjednika, 26 privatnih činovnika, 21 učitelj, 21 industrijalac i trgovac, 11 duhovnika (svećenika katoličkih, pastora i rabinera), 9 vojnika, zatim dolaze inžinjeri, radnici liječnici i t. d. Sada imade u senatu ukupno 111 senatora i to: 84 Poljaka, 12 Ukrajinaca, 7 Židova, 5 Nijemaca i 3 Bijelorusa. Preko 77% senatora imaju više obrazovanje, 11% srednjoškolsko obrazovanje i 11·5% niže obrazovanje. Po zanimanju ima senatora: 16 pravnika, zatim dolaze veleposjednici, zemljoradnici, industrijalci, trgovci i t. d. Svećenika ima u senatu 8, ali vojnika nijednoga.

dr. L.

GRADSKI ČINOVNICI PRAVNICI. — U mjesecu lipnju 1929. osnovan je na gradskom poglavarstvu u Zagrebu »Klub gradskih činovnika pravnika« sa svrhom, da se unaprede svi staleški interesi gradskih činovnika pravnika. Bilo je to od potrebe, jer jedna od glavnih svrha Kluba jest stručno usavršavanje članova i davanje inicijative u poslovima opće i komunalne uprave. — Osnutak dakle toga kluba je bio potreban i mi ga pozdravljamo.

Dne 30. siječnja 1930 održana je glavna godišnja skupština, koja je raspravila neka pitanja od osobite važnosti, a stvorena je medju inima i rezolucija, da se zamoli gradski načelnik gosp. dr. Stjepan Srkulj za uredjenje stručne knjižnice i čitaonice za gradske činovnike, koji osnutak je i obećao provesti prigodom svojega izbora za gradskoga načelnika. U toj čitaonici održavala bi se i predavanja stručne prirode što bi također doprinijelo stručnomu usavršavanju gradskih činovnika. — Ujedno je na ovoj skupštini izabran slijedeći upravni odbor: predsjednik: dr. Viktor Benković, gradski senator, potpredsjednik: Einwalter Zvonimir, gradski tajnik, tajnik i blagajnik: Stiegler Stjepan, gradski tajnik; — odbornici: gradski tajnici Seringer Branko, Matica Zvonimir i dr. Ivančević Drago; — nadzorni odbor: Mane Šarić, gradski senator. Galijan Franjo, gradski tajnik; — časni sud: gradski senatori dr. Bogdanović Emin. Gusić Ferdo, Mužević Radoslav.

Kod tajništva

Pravničkog društva

Zagreb, Dalmatinska ul. 4-a II.

mogu se naručiti bilo uz istovremenu doznaku novca ili pouzećem (prvo je jeftinije) ove knjige:

Mjesečnici, potpuna godišta: 1886.—1889., 1893.—1918. Svako godište po Din 60, s poštarinom Din 68.

Spomenice na I. Zbor pravnika u Zagrebu, na Kongrese pravnika u Ljubljani, Beogradu i Sarajevu. Prva stoji s poštarinom Din 20, druga Din 30, treća Din 25, četvrta s Dodatkom Din 40. Dodatak za poštarinu na svaku knjigu Din 4.

Pristojbenik za odvjetničke poslove (Minimalna odvjetnička tarifa). Izdalo Društvo odvjetnika u Zagrebu. Cijena Din 15 bez poštarine.

Odvjetnik br. 2. (2928), br. 3-7 (srpanj-prosinac 1929) i br. 1. g. 1930 (siječanj) Svaki broj po Din 10·— time da advokati, članovi Advokatske Komore u Zagrebu, brojeve izašle nakon 1. VIII. 1929 dobivaju besplatno (u koliko ih već nisu primili).

Zakon o advokatima od 17. III. 1929. Cijena Din 15. Za poštarinu dodatak Din 3.

Sa braniteljske govornice.

Zbirka plaidoyera s predgovorom o braniteljstvu. Cijena Din 30, s poštarinom Din 33.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:
ako su suci ili javni činovnici D 30,
ako su odvjetnički perovodje D 60,
ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja D 120.

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Dalmatinska 4a), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva. Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. U tu svrhu priloženi su broju od mjeseca siječnja t. g. uplatni listovi, kojima neka se posluži svaki član, ako nije još podmirio zaostalu ili tekuću članarinu. Onome, koji što prije ne namiri bar zaostalu (prethodnih godina) članarinu, obustavit će se dalje dostavljanje „Mjesečnika".

Pravi članovi dobivaju „Mjesečnik" besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D 60.

Reklamacije za „Mjesečnik" moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Dalmatinska 4-a.

Spisi za uredništvo „Mjesečnika" neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Dalmatinsku 4-a.

TISKARA „MERKANTILE" (GJURO JUTRIŠA I DRUGOVI), ZAGREB.